

BOŽIĆ U BISTRU

UDRUGA EKOMUZEJ BISTRA

Bistrajske ruožice od krep-papira

UDRUGA EKOMUZEJ BISTRA

Biblioteka
BAŠTINA BISTRE
1/2018.

BOŽIĆ U BISTRI

ZAGREB, 2018.

IZDAVAČ

Udruga Ekomuzej Bistra

ZA IZDAVAČA

dr. sc. Klementina Batina

UREDNIŠTVO BIBLIOTEKE

dr. sc. Klementina Batina, dr. sc. Ljiljana Dobrovšak,

Vera Grgac, prof., Domagoj Sironić, prof.,

Lina Malek, mag. comm. et croat.

UREDNICA IZDANJA

Lina Malek, mag. comm. et croat.

AUTORI TEKSTOVA

dr. sc. Klementina Batina

Vera Grgac, prof.

Lina Malek, mag. comm. et croat.

Domagoj Sironić, prof.

LEKTURA

Lina Malek, mag. comm. et croat.

FOTOGRAFIJE

Klementina Batina, Vera Grgac,

Lina Malek, Domagoj Sironić

TISAK I GRAFIČKA DORADA

Klamerica dizajn d.o.o

NAKLADA

150 kom.

Brošura je tiskana uz potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske
i Općine Bistra

Zagreb, studeni 2018.

UVODNA RIJEČ

Drage Bistranke, dragi Bistrani,

pred Vama se nalazi brošura „Božić u Bistri”, prvi broj publikacije u izdanju Udruge Ekomuzej Bistra. Ovom publikacijom otvaramo nakladnički niz Biblioteke Baština Bistre koja je zamišljena kao izdanje u sklopu kojega će se kontinuirano objavljivati rezultati terenskih istraživanja i aktivnosti provedenih projekata i programa Udruge, stručni radovi, prikupljeni usmenoknjiževni i pučki zapisi, kao i dokumentacija te druga svjedočanstva iz prošlosti bistranskog kraja.

Prvo izdanje Biblioteke Baština Bistre nastalo je kao rezultat provedbe projekta “Cinfra i kinč” u kojemu se istražuje fenomen tradicijskog ukrašavanja ljudi i njihova životnog prostora na području Bistre. *Kičenje, kinčanje, kindanje i cinfranje* bilo je u Bistri, kao i u cijeloj Hrvatskoj, najzastupljenije uoči i tijekom najvećega i najradosnijega vjerskog blagdana – Božića.

U prvom dijelu publikacije opisani su božićni običaji Bistre u kontekstu hrvatskih tradicijskih običaja te specifična atmosfera tradicijskoga bistranskog Božića. Vera Grgac svoje je tekstove o Bistri i Bistranima od došašća do Sveta tri kralja popratila i odabranim prigodnim stihovima. U nastavku je pregled aktivnosti projekta „Božićni kinč u Bistri: istraživanje, edukacija, promocija” koji je realiziran uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske za programe zaštite nematerijalnog kulturnog dobra u 2018. godini. U sklopu tog dijela donosimo prikaze radionica ukrasa od krep-papira i ostalog materijala koji se tradicionalno koristio za izradu božićnog kinča. Običaj božićnog *kinčanja* i *kindanja* na području Bistre u kontekstu hrvatske tradicijske kulture istražila je i opisala Lina Malek – mlada magistra komunikologije i kroatologije koja se u Bistru “zaljubila” dok je plesala i pjevala u KUD-u “Bistra”. O Svetom Nikoli biskupu, zaštitniku bistranske fare, zanimljiv i poučan tekst napisao je Domagoj Sironić. Zahvaljujemo svim sudionicima radionica, istraživačima i kazivačima te Bistranima koji još uvijek njeguju tradiciju izrade božićnog *kinča* i *cimera*.

Nadamo se, dragi čitatelji, da ćemo vam ovom publikacijom uljepšati božićne blagdane i da ćemo vas potaknuti na daljnje čuvanje bistranskih običaja i tradicije.

U Bistri, na blagdan sv. Katarine,
25. studenog 2018.

Klementina Batina

SADRŽAJ

1. UVODNA RIJEČ (Klementina Batina)	5
2. BOŽIĆNI OBIČAJI BISTRE U KONTEKSTU HRVATSKIH TRADICIJSKIH OBIČAJA (Klementina Batina)	8
3. SVETKUVAJNE I OBIČAJI ČEZ DOŠAŠČE, NA BOŽIČ, I DO TRE KRALU, NA BISTRE (Vera Grgac)	12
4. ISTRAŽIVANJE, EDUKACIJA, ZAŠTITA I PROMOCIJA UMIJEĆA IZRADE BOŽIĆNOG KINČA U BISTRI (Klementina Batina)	22
5. BOŽIĆNI KINČ U BISTRI (Lina Malek)	27
6. SV. NIKOLA – ZAŠTITNIK BISTRE (Domagoj Sironić)	38
7. POGOVOR UREDNICE	41

FOTOGRAFIJE NA OVITKU:

1. Božićni stol i cimer. KUD "Bistra" (s lijeva na desno: Josipa Meštrović Špoljar, Ana Gustović, Katarina Čunčić, Marija Bogdan, Lina Malek). Snimljeno u ambijentalnom postavu na lokaciji crkve Sv. Nikole biskupa u Poljanici Bistranskoj 2014. godine. Autor fotografije: Domagoj Sironić.
2. Bistrajnske ruožice od krep-papira. Izradila Barica Škrilin 2018. godine. Snimila Klementina Batina.
3. Hrvatski božićni običaji: Domaćica prostire stol slamom ispod stolnjaka na badnjak. (Bistra, Hrvatsko Zagorje). Autor: Otto Antonini (s.a. / vjerojatno 1940-ih). Naklada Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Sarajevu. Dopisnica se čuva u Zbirci razglednica NSK u Zagrebu.
4. Župna crkva sv. Nikole biskupa – Bistra. Snimio Domagoj Sironić.

BOŽIĆNI OBIČAJI BISTRE U KONTEKSTU HRVATSKIH TRADICIJSKIH OBIČAJA¹

Uvod

Božić je u hrvatskoj tradicijskoj kulturi najveći i najradosniji crkveni blagdan. Pripreme za blagdan Isusova rođenja počinjale su već nakon Svih svetih (1. studenoga), odnosno nakon blagdana Svetoga Martina (11. studenoga) budući da se gazda kuće na vrijeme trebao pobrinuti za vino i za ogrjev, a gazdarice za bogat blagdanski stol. Blagdan svete Katarine (25. studenoga) tradicionalno se smatra početkom zime i došašća/adventa. Od toga se dana počinju pjevati adventske pjesme. Vrijeme adventa ili došašća vrijeme je pripreme za dolazak i rođenje Isusa Krista i obuhvaća razdoblje unutar četiri nedjelje prije Božića. Sveti Nikola, Sveta Lucija i Sveta Barbara, prvi su sveci adventa koji navještaju nadolazeći Božić.²

Sveta Barbara (4. prosinac)

Na spomendan Svete Barbare sije se pšenica koja će se zazelenjeti na božićnom stolu kao simbol plodnosti i obilja, ali i kao lijep zeleni ukras. Božićno žito čuvalo se do Nove godine, a ponekad i do Sveta Tri kralja.

Sveti Nikola (6. prosinac)

Sveti Nikola zaštitnik je djece, putnika i pomoraca, a ujedno je svetac zaštitnik Župe Bistra kojem je posvećena župna crkva sv. Nikole u Poljanici Bistranskoj. Običaj je da se na blagdan svetog Nikole daruju djeca. Nezaobilazni pratitelj Sv. Nikole je zločesti Krampus koji ima i odgojnu ulogu jer se Krampusom djecu plašilo i tjeralo ih se na poslušnost. Evo kako se tih događaja iz svog djetinjstva prisjeća jedna od kazivačica:

Najprije je Krampus došao onda pokle Mikula. Tata to i stric su znali...ili sused. I onda su imali koš i lance...I oblekli su se u neakve ruhe...I onda su zvonili s temi lanci pred vrati. Bili smo jake v strahu dok smo mali bili jer to je bil vrag...Krampus... ter bi nas odnesal ak smo zločesti. Pitali su mamu jel' smo dobri, jel' smo poslušni, jel' molimo.... E onda smo morali moliti i onda su nam znali neakvega bonbona dati.³

---

1 Tekst je prethodno objavljen u *Monografiji* Općine Bistra (2014.) u sklopu poglavlja „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja“. U ovoj publikaciji objavljujemo izmijenjenu i dopunjenu verziju objavljenog teksta (ur.).

2 Za pisanje ovoga rada korišteni su zapisi s vlastitih terenskih istraživanja te stručna literatura (D. Rihtman-Augustin, D. (1995.) *Knjiga o Božiću*, Zagreb i Braica, S. (2004) „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13: 5–26).

3 Izvor: kaz. V. G. (Novaki Bistranski, rođ. 195 4. god.) – fonodok. Odsjeka za etnologiju HAZU (DW_A0080, snimljeno 02/07/2009).

Sveta Lucija (13. prosinac)

Tko nije stigao posijati pšenicu na Barbaru, sije ju na Svetu Luciju. Idućih dvanaest dana prije Božića bio je običaj da se prati i zapisuje kakvo je vrijeme pojedinog dana jer se vjerovalo da će takvi biti idućih dvanaest mjeseci nadolazeće godine. Vrijeme prijepodne odnosilo se na prvu polovicu mjeseca, a drugi dio dana na vrijeme druge polovice mjeseca. Postojalo je također i gatanje o budućem odabraniku. Djevojke su na Svetu Luciju ispisale muška imena na dvanaest papirića:

„*Tam si si pisala koji ti se dopada, onda si si to zmiješala, onda kojega si prijela taj bu tvoj.*”⁴

Badnjak (24. prosinac)

Nekoliko dana prije Božića, a najviše na sam Badnjak, pripremala se hrana, pekli su se kolači i božićni kruh. Dok su žene pripremale hranu i čistile kuću, muškarci su se brinuli da osiguraju dovoljno hrane za blago i drva za ogrjev jer su na Božić ti poslovi bili zabranjeni. Kuća, a nekada i gospodarski objekti (staja, zdenac, kokošinjac), kitili su se posebnim božićnim ukrasom – *cimerom*. Božićni *cimer* sastojao se od ukrašenih grana (kita) smreke, jele ili tise koje su se postavljale u sobni kut ili objesile iznad stola pričvršćene za drvene stropne grede. *Cimer* se kindao unaprijed pripremljenim ukrasima od krep-papira, pozlaćenim orasima, jabukama, *ruožicami* i drugim ukrasnim privjescima. U pojedinim kućama izrađivao se *ljuster* od slame na koji su se također vješali manji ukrasni privjesci. Prema sjećanju kazivača, *kindanje božićnog cimera* polako se, ali postupno napušta u periodu između dva svjetska rata kada se počinje kititi bor. Posebna pažnja poklanjala se postavljanju božićnog stola. Na golu dasku stola postave se dva snopića slame u oblik križa, uokolo sijeno i prosipano zrnje žita. Nakon što se pokrije stolnjakom, na stol se još stavi posudica sa žitom u koju se obično utakne svijeća (*Da nam bu Bog dal žitka*), zatim pogača koja se posebno ukrasi i napika sa sitnim novčićima (*Da nam bu Bog dal penez*), *domaći pas* (*Da križa ne budu bolesna*) i *širočka* (mala sjekirica za dobrog majstora u kući). Na badnju večer u kuću se unosila slama u košu ili zavežljaju i stavljala se ispod stola i na klupe. Malo slame ostavljalo se čestitarima koji su je unijeli u kuću, na nju sjeli i s vrčom u ruci nazdravili ukućanima:

Faljen Isus i Marija! Na tom mladom letu dej Vam Bog: teličov, praščičov, piličov, guščičov, puričov! Puna trsja grozdja, pune lagve vina, pune trnace sadja, pune škrinje žitka! Dej Vam Bog obilja, veselja, sega dobra koje si od Boga želite!⁵

Čestitari su obavezno bili muškarci, a “nedaj Buog da bi žejnska prva došla v hižu” jer se vjerovalo da to donosi nesreću. Jedna od kazivačica sjeća se kako su se na slami ispod stola valjala djeca i ležala “kak mali Isuseki, a ciela hiža je dišala.” Već je sve bilo pripremljeno za povratak s ponoćne mise: “i pura i puran i orehnača i makovnača ...

---

4 Izvor: kaz. A. C. (G. Bistra, rođ. 1929. god.) – fono-dok. Odsjeka za etnologiju HAZU (DW_A0070; snimljeno 19/04/2009).

5 Uobičajena božićna i novogodišnja čestitka koja se zadržala i danas, a sadržaj i redoslijed nabranjanja ovise o govorniku.

Izvor: kaz. B. Š. (rođ. u G. Bistri, 65 god.†) – fono-dok. IEF-a (MGTF br. 284 (CD 721/2); snimljeno u G. Bistri 1972. god.).

i cimeta je mama znala deti ... to je tak ciela hiža dišala, al nisu dali jesti! Večera je bila posna, najčešće tejnka sirna gibanica nad kojom se obavezno pomolilo nakon što se vužgala svieča” (kaz. V. G.).

Drugi kazivač sjeća se da je na stolu obavezno bila *badnjača* – posni kolač od sira, krumpira, masti i brašna koji se jeo nakon što se slama unijela u kuću.⁶ Na polnoćku se išlo “z lampušemi, popevajući božićne pesme”, a prije odlaska od kuće u peć se stavila velika klada (badnja) jer je vatra morala biti do dana. Tradiciju javnog kindanja bora u središtima bistranskih naselja starinskim nakitom izrađenim iz krep-papira i slame te od češera i oraha oživjele su i održavaju od 2000-ih do danas bistranske udruge.

Božić (25. prosinac)

Božić je obiteljski blagdan i taj se dan uglavnom boravilo u okrilju toploga doma, uz bogat blagdanski stol. Smatralo se da “makar preko leta nije bilo, ali za Božić je bilo”, a uz sve već ranije nabrojano, blagovao se i posebno ukusan slatki okrugli kruh – *božićnica* (kaz. J. Š.). Na Božić se obavezno odlazilo na svetu misu, a pjevale su se božićne pjesme. Uz već uobičajene, tradicionalne božićne pjesme poput *Narodil nam se Kralj nebeski*, pjevale su se i kraće pjesmice poput ove koju sam zabilježila prema sjećanju jedne od najstarijih kazivačica⁷:

Marija se majka trudi
Svetoga Jožefa budi
Stani Jožef dobro moje
Bu`m rodila diete tvoje.

Zapisi ove usmene tradicijske pjesme o Svetoj obitelji nalaze se u pjesmaricama iz 19. stoljeća. Pjesmu je u cijelosti objavila Vera Grgac⁸ potaknuta sjećanjem i kazivanjem Nade Brezović (rođ. Križanić, 1953.), čija je baka Dora Križanić (rođ. Brezak, 1904.) tu pjesmu također pjevala za Božić, a upamtila je sljedeće stihove:

Hodi Toma vu komoru
Zbudi tu pospanu Doru
Da pripremi plenice
Ščim se Isus povije.

---

6 Izvor: kaz. J. Š. (rođ. 1920. god. u G. Bistri †) – dok. IEF-a (rkp. 888/II; kazivanje 3, vrpca br. 586 k, str. 2; snimljeno u G. Bistri 28/04/ 1972. god.).

7 Izvor: kaz. A. C. (G. Bistra, rođ. 1929. god.) – fono-dok. Odsjeka za etnologiju HAZU (DW_A0070; snimljeno 19/04/2009). Kazivačici su u sjećanju ostala samo prva dva dvostiha te pjesme.

8 Pjesma je objavljena u *Glasi Bistre*, br. 30 (2014: 30), a preuzeta je od Ivana Zvonara, priređivača knjige *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti* (2014.).

Sv. Stjepan (26. prosinac)

Prvi dan iza Božića, na Štefanje, odlazilo se rodbini, kumovima i prijateljima čestitati Božić. Budući da u Bistri ima dosta Stjepana, Štefa, Štefica, običaj je da se odlazi čestitati ujedno i Božić i imendan. Čestitari koji su dolazili na Božić, na Štefanje ili Novo leto ponavljali su slične želje kao što je već opisano na badnju večer. Drugi dan poslije Božića, na Januševo (blagdan Sv. Ivana), čisti se kuća i rasprema božićni stol. Slama se *spravila* pa se od nje, kad su na proljeće kokoši počele kvocati, napravilo gnijezdo kako bi kvočke bolje sjedile. Zrnje sa stola također se davalo kokošima da ga pojedu.

Stara godina (31. prosinac) – Nova godina (1. siječanj)

Na Staru godinu pripremala se hrana kao i za Božić jer je za Novu godinu na stolu moralo biti “sega obilja.” Navečer se išlo u crkvu na večernjicu zahvalnicu na kojoj se zahvalilo na svim darovima tijekom protekle godine. Na Novo leto ujutro su dolazili u kuću čestitari, najčešće muškarci ili muška djeca koji bi ukućanima izrekli pregršt dobrih želja, upućujući im istu čestitku kao i na badnju večer.

Sveta tri kralja (6. siječanj)

Na Sveta tri kralja završava božićni ciklus. U tom se periodu obavlja blagoslov kuća. Blagoslov obavlja svećenik uz pratnju *škropaca* (zvonar i orguljaš). Uoči ili na sam blagdan, vrši se i blagoslov vode. O ophodima *zvezdara* stariji kazivači su čuli pripovijedanja, ali nisu mogli posvjedočiti o tom običaju. Najkasnije na ovaj blagdan raskitio se *cimer*.

Soba zakićena za Božić,
Poljanica Bistranska (1972.)

Snimio Ivica Rajković. IEF foto 6633.

SVETKUVAJNE I OBIČAJI ČEZ DOŠAŠČE, NA BOŽIČ, I DO TRE KRALU, NA BISTRE

OD SV. KATARIENE DO BOŽIČA

Nazopet Advent – Došašče i Božič, Nuove lete i svetki do Tre Kralu. Priprava i veselje sakemu detetu i čoveku. Hrvati su prvi od slavenske narodu pokrščeni, prvi počeli slaviti Božič, kinčati bor i delati jaslice – Betleem. Čez cieli ovaj mesec (velikebožičnak) čude je svecu. Prvu nedelu po Svete Katariene počneju zornice. Nejgda zna biti snega. Sake jutre su naši išli k svetemu Mikule na zornicu, po sniežne prtine jen za drugem ... Denes je drugač.

Drugi svetki su Sv. Barbara pak Mikuline, Sv. Lucija ... Za Mikuline deca se veseliju daru, a z biškupem Mikulu hodi i krampus s košem: i ovak i onak deca moliju Boga i dobiju darek ili same deneju cipel ili škoren na okne i darek jih dočaka vjutre.

Na Sv. Luciju posieje se šenica i zapisava se saki dan kakve je vrieme ... Čez cieli mesec čisti se hiža, kolijne je, zbavi se spoved, pripravi se bor. Na Badnjak se posti, popuoldan se v hižu donese bor i kinča se ... Mama i majka su pekle sajane gibanice, kuglof, božične kekse, mlince, puru... K večere je sê bile gotove, bor nakinčan, na stolu zdela ze žitkem, jabuku, jajcem, medtiem svieča, vuste respele i blagoslovena voda. Spod stuolnaka križ od slame i neke penez. Kiticu kinča deli su i blagu v štalu i na zdenec. Deda je znal donesti male slame pod stol, dece za veselje. Kad su nadvorili blage i zaprli živad pribrali su se okouol bora i deda je zapopieval *Narodi nam se Kral nebeski*, sî smo skupa popievali, potem je majka predmolila, sê nas poškropila z blagoslovlenu vodou i onda smo večerali puosnu večeru. Prvi je čestitat znal duojti deda Grgačev (Nikola Grgac - Mikulica, 30. 7. 1885. – 23. 5. 1969.), a Mihek Lojnčarev (Mijo Filipčić, 25. 5. 1909. – ?) je došel naviek čestitat prie polnočke i pod bor bi del črlenu jabuku božičnicu. To je bile mojem za vuolu. I sami znate če bi prva pod bor došla žejnska pršuona to ne bi kazale na dobre.

Na Božič smo sî išli k rane meše, poklam smo mi mlajnsi išli k poldašne. Kad sam ja bila mala, na Božič smo muorali iti v škuolu, ali većina nas nie išla, same tu i tam tere diete ... Na Božič se išle k meše i bile se je dome, a na Štiefanje, na Januševe i Roduševe su se pohajali i čestitali i pod bor darovali božičnicu jabuku ili pomarajndu.

Škropci s križicem

Več na Štiefajne popuoldan počel je blagoslov – od Žagmeštra v Novake, Jablanovec, Ivaj nec, Bukovje, D. Bistra, Obrove, G. Bistra i nazajdnem Severske i Šoštariceve sele i ounda farof. S križicem je ze župnikom hodil zvonar i orgulaš. Do sake hiže su popievali božične popievke, *Narodi nam se Kral nebeski*, ali su popievali onu kiticu f tere je svetec čije ime nosi nešči pri hiže npr. Po njemu slijedi sveti Stjepan, Sveti Ivan preljubljeni itd. ili če je pri hiže bile male diete popievali su *Djetešce nam se rodilo*. Pri sake hiže su se male pospominali, blagoslovili, čestitali Božič i Nuove lete, čestitali godovnakam, dobili dar i krenouli dale. I tak redem od hiže do hiže, od sela do sela. Nikemu se nie nikam žurile, a če več i nie bil bor v koutu bila je družina pri hiže. Nejgda su škropci s križicem hodili do polovice prvega meseca (če je bile par sprevodu pak se blagoslov znal odoužiti).

Od Starega leta do Sv. Tre Kralu

Na Stare lete naviek kak pamtim bila je večernica pri svetem Mikule. Na Nuove lete sê jednak kak i na Božič. Pri hiže su se pripravili za drugi dan, same se nie pekla pernata živina nek pečejnka ili odojek. Pri meše je plebanuš čital farnu statistiku, kulike je ludi pomrle, kulike se dece rodile, kulike je bile vejnčajna... Dan prie Tre Kralu pri večerne meše blagoslovi se voda, a na Tri Krale temen i zlate. Z blagoslovlenu vodou majka nas je sê poškropila, takaj hižu, dvorišče, živinu, vrt i ledinu. Na šporat je znala deti zrnce-dva temena, to se je kadele, a po hiže se širila liepa duha kak v cirkve na vekše svetke ili kad duojde biskup. Za zlate ne pamtim da je duoj donesel na blagoslov. Na Sv. Tri Krale k puoldašne meše smo išli na Kralov Vrh na proščejne. Oni su bili do 1781. leta v naše fare, ounda smo skupa bili v Stoubičkem dekanatu, denes je sê drugač... Denes muora sê biti žurne, hitre, fletne. Žurne moli-mo, žurimo se k meše, žurimo se domuov, hitre muora biti križic gotov, žurne živimo... Čestitke se pošilaju sms-om i emailom, konfekcijske čestitke, klik-klik, za te časek po cilem svietu.⁹ Ja Vam čestitam po starine:

FALEN ISUS I MARIJA!
NATEM MLADEM LETU
DEJ VAM BUOG
PURIČU, RAČIČU, GUŠČIČU,
PICEKOV, PAJCEKOV, TELIČU, ŽREBIČU,
POUNE TRNACE SADJA,
POUNE LAGVE VINA,
POUNE FRŠLOGE ŽITKA,
I POUNU HIŽU DRUOBNE DEČICE.
DEJ VAM BUOG ZDRAVJA
OBILJA, VESELJA,
SEGA DOBRA KOJ SI OD BOGA ŽELITE,
MIRA I BLAGOSLOVA BUOŽEGA!

---

⁹ Tekst je objavljen u *Glasi Bistre*, br. 30 (2014: 29–30).

ZORNICE MEGA DETINSTVA

Došašče je vrijeme od četiri nedele, od Svete Katariene do Božiča, vrijeme veselja i priprave za Božič. Od starine se vu tou dobu služiju rane meše – zornice. I dienedenes je tak. A koj mislite zake su meše tak rane vjutre? Mene su ovak povedali moji deda i majka Biškupčevi (Franjo Biškupec , 5. 9. 1900. – 11. 2. 1974. i Dora r. Šimunić, 8. 8. 1899. – 17. 3. 1995.) da je vu tou dobu dan krajši od noći, pak da bi male skratili nuoč meše se služiju v zorju, zate se triebe raneše stati. Pri meše se popievaju popievke ke prizavaju dan: *Padaj s neba roso sveta, Zlatnih krila anđela si, Zdravo budi Marijo prejasna zornice, Ptičice liepo pjevaju, Zdravo Djevice Bogorodice, ...* Da sam bila mala pucica zornice su bile saku nedelu v farne cirkve Svetega Mikule. Nejgda je već bile snega i jake zima, a čez Popuovčicu i ober gruobja prema cirkve bili su vejliki zapuhi. Mouži su hamajouči delali prtinu, a mi smo jen za drugem išli zajnimi. Ralica je išla same po vejlike poute da bi pek mogel na sana rezvojitati kruh po štacune. Ounda jošče nie bile asfalta, niti javne rasvete, a avtobus je vozil po glavne ceste.

Molili smo latinski, a popievali po domačem

Cirkva je bila napuol mračna, na lontare su gorele vojščane svieče, plebanuš je molil latinski, a mi smo mu iste tak odgovarali, prodiku je držal s prodikalnice, pričieščal je pred lontarem, a dvorili su ga domištranti (Kurjanovi Ivica i Miljenko, Kuminovi Branko i Ivica, Zajčevi Darko i Željko, Velko Severov i Braco Šenijev). I tak od tjedna do tjedna redali su se svetki: Sv. Barbara, Mikuline, Sv. Lucija... Na Luciju smo posejali šenicu za Božič, a muoj deda je na kalendaru vuz saki dan od Lucije do Božiča zapisal kakve je vrijeme. To je dvanejst danu, pak je rekel da bu takve vrijeme druge lete (prvi dan = prvi mesec, drugi dan = drugi mesec, ...). Tak je došel božični tjedan. Na Badnjak (božični post) smo postili, kinđali smo bor, f hižu su znali donesti slame po tere smo se mi deca kolitala. Hiža je dišala po sakejake liepe duhe: pekla se pura, orehnača, makovnača, kuglof i duoj bi se sega zmislil ... Hvečer smo išli na polnočku, a vjutre na Božič k rane ili k poldašne meše. Na Božič su deca muorala iti v škuolu, mene i brata moji niesu nigdar poslali, mi smo sî skupa išli k meše! Sad je male drugač, sad se nejde v škuolu niti na posel, a sê mejne se ide v cirkvu. Ufam se da se bou to po cajtu premenile. Do Božiča je jošče par danu zate vam prosim: “dej Vam Buog obilja, veselja i sega dobra koj si od Boga želite, mira i blagoslova Boužega!”¹⁰

Božič si boumo čestitali na Božič pri meše.

---

¹⁰ Tekst je objavljen u *Glasu Bistre*, 28 (2013: 13).

VESELJE TI NAVJEŠĆUJEM – STOLJEĆIMA

Božić je blagdan mira, veselja i darovanja. Darovi su u našoj obitelji kao i u cijelom Hrvatskom zagorju bili skromni, ali od srca.

Pod bor bi nam (bratu Kreši i meni) i baka (Dora Biškupec, r. Šimunić, 8. 8. 1899. – 11. 3. 1995.) stavila jabuke, a mama (Katarina Grgac, r. Biškupec, 12. 1. 1925. – 11. 8. 1994.) stavila bi pomarajnde, šal, kapu, rukavice...

Mama je zimi puno i rado štrikala.

Črlenu jabuku, božičnicu, ili pomarajndu, nosila je baka pod bor svojoj sestri Kati Mečak u Bukovje, ujni Danici Šimunić u Dolnju Bistru, dedinoj sestri Mari Ščurec- Tišljar u Gornju Bistru, kumovima, prijateljima...

Četrdesetih godina prošlog stoljeća (1935./1936.) deda i baka su u Zagrebu kupili staklene kuglice (oni su ih zvali jabučice) i *piku* za na *brk* bora, a kad smo ih rasporedili i povjesili na grančice (visjele su na vezicama od *preje*) po boru smo rasporedili grumenčice vate kao da je po boru snijeg. Nekad smo uz taj božićni cimer znali povješati šarene božićne bombone, koje smo kriomice pojeli već za dan-dva, a na boru su ostali samo staniolski omoti od bombona. Mama bi nam rekla: *dejte se strpete bar dok prejdeju škopci z blagoslovem*. Naš tata Nikola Grgac (28. 1. 1918. – 17. 5. 1996.) u Zagrebu je 1961. godine kupio bijele električne svjećice, a mama srebrne kuglice koje je navezala na bijele satenske vezice. Tak na mašline zavezano vješali smo na grančice. Tak smo kindžali do sedmdesetih godina. Prema fotografiji iz 1978. bor koji je tata donio iz naše šume na Sljemenu, bio je pun češera, a namjesto *steklenega cimera* nakindžali smo ga s licitarima. Tak smo kindžali do osamdesetih godina¹¹.

---

¹¹ Nikola Grgac. Novaki Bistranski, 1978. Ustupila Vera Grgac

Useljajem u novu kuću prvi bor sam nakinđala s licitarima i drobnim domaćim jabukama, potom s pozlaćenim orehima i jabukama, a već nekoliko godina na luster objesim vijenac od borovine nakinđan s jabukama, orehima, licitarima i staklenim kuglicama.¹²

Na stol naviek denem posiejanu šenicu, zdelicu f teru denem žitka, pažula, jajce i vojščanu svieču, neke penez denem pod zdelicu, a križ od vlati šenice denem spod stuolnaka kak su to naviek delale ma majka i mama, a nim na grobeku vužgem svečicu.

---

12 Božićni kinč Vere Grgac. Novaki Bistranski, 2017. Snimila: K. Batina.

BISTRANSKE JASLICE

U Etnografskom muzeju u Zagrebu čuvaju se dvije božićne jasllice koje su djelo samoukih umjetnika iz Novaka Bistranskih: Franje Kurjana (1892. – 1965.) i Ivana Gjurina (1918. – 1991.).

Franjo Kurjan je svoje jasllice prodao 1922. godine na Mikulinskom sejmu u Zagrebu na Jelačić placu. Jaslice je kupio djelatnik Etnografskog muzeja jer su mu se na prvi pogled dopale. Uz štalicu i Svetu obitelj prepoznatljiva je župna crkva sv. Nikole, kapela sv. Roka i zdenac koji je i danas u dvorištu Kurjanovih. Jaslice su napravljene od drva i ljepljenoga papira.

Ivan Gjurin (Ivica Blagajnikov) izrezbario je jasllice u drvu oko 1940. godine. Jaslice je 1992. Ivičina supruga Josipa (Pepica) poklonila Etnografskom muzeju u Zagrebu. Iste godine su jasllice izložene pod naslovom Zagorski Betlehem, a do danas prenose imena autora i Bistre diljem Europe. Jaslice su bile izložene u Rimu, Hamburgu, Bratislavi, pa opet u Italiji, Austriji, Francuskoj, Njemačkoj i Sloveniji.

Bistranske jasllice Franje Kurjana i Ivana Gjurina bile su izložene 1999./2000. godine u Rimu u bazilici Santa Maria del Popolo te 2006/7. u Katedralnoj dvorani Commune di Citta di Castello.

Ove godine, na Svjetskoj izložbi jasllica **100 presepi in Vaticano** (Piazza del Popolo – Sala San Pio X, Via della Conciliazione 7) od 7. prosinca 2018. do 13. siječnja 2019. bit će izložene treće bistranske jasllice, koje su za Božić 2017. godine bile izložene u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Na tim će jasllicama biti ispisano ime naše Bistranke – Barice Špoljar iz Donje Bistre!

Jasllice Barice Špoljar

Jasllice Ivana Gjurina

Jasllice Franje Kurjana

POEZIJA VERE GRGAC

VU SE VIEKE

Vu se vieke vekov,
in omnia secula seculorum
i nejgda
i denes
sviet kak sviet,
nigdar ne zgotuovlen...
Dan,
nuoč,
miena,
nešči se rodi
nekemu zajdna vura prihaja,
zvoni...
Vu one dane,
vu one vrieme
na popis luctva
otpravili su se na pout
v Betleem,
Ona noseča sedeč na oslu,
On hodeč poun ufajna
z Nazareta v grad Davidov...
Krenouli su po danu,
čez nuoč,
po kmice,

vetrometine,
pustopoline,
v samine,
f čkomine...

V Betleemu konaka niesu dobili,
proseč od numere do numere,
Betleem strajnski varaš,
oni tujinci
trudni i zmoučeni,
gladni,
žejni...

V Betleemu svekleča uokna,
gostiju se domači i strajnski
rajčul tira luctve brez srama...

Najempout štala...
Štala sakega prime...

I pastiri,
težaki,
duše tuople lucke,
jajnci po polu.

Kmica,
štala
nad štalu rouka oca Stvoritela
blagosliva kraj,
pošila Otkupitela sina...

Baš totu de nebe s grude zemle raste,
na pustare
štala v nevine mesečine se nazira,
h visočine Dika nebeska,
Kristušev mir sviet ovija.
Štala i pikouča slama
sapa osla i vola
štalska duha...
Deteči plač,
veselje
dejček,
mamina rouka meka,
stišneni skupa,
vane nuoč, veter zavija, zima
mrzle noge matere ka diete grije!
Diete
Bogek – Božič
„svrha vrh svake svrhe“.
Se je tak nevine,
mirne,
moučeče,
snieg naprhava bieli,
Juožaf pognul glavu
svete je ove vrieme!
Najempout svekloča vejlika,
repača,

dotekli pastiri
poklonili se
i Tri krali z dari,
svita...
Gašpar, Miler i Boltazar,
blešči zlate
v megle temena,
mašča plemenita.
Diete v jasla-zibeli,
slama-truonuš,
spokoj,
mir i veselje.
Luctve denes popieva,
slavi,
kinč cifrasti,
svekleče kugle,
dece dare nosi kosmati starec sied...
Zibel,
mama,
čača,
nuove vrieme,
sejene Božič je najveški svetek veseli!¹³

---

13 Pjesma je objavljena u *Glasi Bistre*, br. 33 (2015: 28).

BOŽIČNI SPOMENEK

Hiža je mala,
Tuopla, ze šopem pokrita,
Zmed okienci
Na stiene
Spod respela
Nakinčana z jabukami i orehi,
Privezana je
Tisova kita.
Na stolu
F zemlene zdele
Zmiešan je žitek,
Male koruze,

Šenice,
Tere zrnce pažula,
Neke penez
I vutem
Zapiknena vojščana sveća.
Spod stuolnaka pak križ
Kak znamen,
Napravljen je od slame žitka.
Spod stola,
Male je slame
Kak betlehemske štalice,
Dece za veselje,
Starcam na diku,
Bogu na slavu,
Na Buožu sliku i ludsku priliku!¹⁴

---

14 Pjesma je objavljena 2010. godine u nakladi Društva Kajkavijana iz Krapine u časopisu za kulturu Krapinsko-zagorske županije *Hrvatsko zagorje*, br. 1–2, (2011: 214) te 2011. godine u zbirci poezije “Zakaj, za kaj” u nakladi HZKD iz Klanjca, str. 60.

O autorici Veri Grgac

Klementina Batina, Lina Malek

Mala djeca često se igraju potrage za blagom u škrinji. U trenutku pronalaska škrinje, njihovoj sreći nema kraja! Tako je i s nama svaki put kada imamo priliku slušati poeziju i priče književnice Vere Grgac. Ovu profesoricu zagrebačke Medicinske škole može se opisati kao bistransku kulturnu riznicu – piše poeziju, objavljuje knjige, sudjeluje u književno-kulturnim događanjima. Budući da Vera Grgac ima toliko znanja i slikovitih uspomena odlučile smo prikazati prethodno objavljene tekstove koje je autorica dopunila za potrebe ovog izdanja.

Vera Grgac u više je navrata govorila u medijima o vlastitim božićnim uspomena u Bistri (televizijske i radijske emisije, publikacije, javne manifestacije) te tako širila i njegovala tradiciju svojega rodnog kraja.)¹⁵

---

15 Popis svih medijskih nastupa Vere Grgac dostupan je u arhivu Udruge Ekomuzej Bistra.

KINČ NAŠ SVAGDAŠNJI – manifestacija Dani Bistre 2018.
Velika dvorana Kulturnog centra Bistra, 9. lipnja 2018.

RADIONICA KINČA na 35. manifestaciji Zagorska svadba 2018.
Muzej Staro selo Kumrovec, 1. rujna 2018.

1. RADIONICA BOŽIĆNOG KINČA – voditeljica Barica Špoljar
Mala dvorana Kulturnog centra Bistra, 26. listopada 2018.

2. RADIONICA BOŽIĆNOG KINČA – voditeljica Barica Špoljar
Mala dvorana Kulturnog centra Bistra, 16. studenog 2018.

3. RADIONICA BOŽIČNOG KINČA – voditeljica Barica Špoljar
Mala dvorana Kulturnog centra Bistra, 23. studenog 2018.

RADIONICA UDRUGE UMIROVLJENIKA
Dom u Bukovju Bistranskom, 21. studenog 2018.

BOŽIČNI CIMER 2017.god. u BISTRU

Božićni kinč Vere Grgac, Novaki Bistranski

Božićni kinč Đurđe Bažulj, Gornja Bistra

Božićni kinč Barice Škreblin, Gornja Bistra

Uvod

Umijeće izrade božićnog nakita na području Bistre duga je i neprekinuta tradicija. Nakit su izrađivale uglavnom žene u kalendarskom razdoblju od sv. Katarine (25. studeni) do Badnjaka (24. prosinac), kako bi doprinjele posebnom ugođaju i ljepoti Božića. Izrada adventskog vijenca noviji je običaj i ne pripada tradicionalnim božićnim običajima bistranskog kraja. Budući da se umijeće izrade tradicijskog božićnog nakita – *kinča* s područja sjeverozapadne Hrvatske nalazi na Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske, pokušali smo istražiti njeguje li se i na području Bistre to tradicijsko umijeće, tko su nositelji toga umijeća te kakav nakit izrađuju.¹⁶

Istraživanje

Prvi cilj provedenog programa bio je terensko istraživanje i dokumentiranje zatečenog stanja kulturnog dobra s podacima dobivenim od lokalnih nositelja u različitim naseljima na području Općine Bistra (Gornja Bistra, Donja Bistra, Poljanica, Oborovo, Novaki Bistranski, Bukovje Bistransko). Istraživači su bili Barica Špoljar, Ivana Špoljar, Vera Grgac, Domagoj Sironić, Lina Malek i Klementina Batina. Lina Malek je svoje zabilješke s terena obradila u zasebnom poglavlju rada objavljenom u ovoj brošuri, a ostali istraživači su podijelili rezultate svojih istraživanja s autoricom ovoga rada koja ih je objedinila na jednome mjestu. Zanimljiv rezultat istraživanja je podatak koji su naveli svi kazivači na terenu, a to je upotreba naziva *kinč* za imenovanje raznovrsnog nakita od različitog materijala – ne samo za pretežno cvjetne ukrase od krep-papira, kako stoji u opisu nematerijalnoga kulturnog dobra na Listi Ministarstva kulture. Također, u kontekstu božićnog nakita, koristio se i naziv *cimer*. Tako, primjerice, kazivačice često ističu da su bacile mamin ili majčin (bakin) *cimer* i da im je zbog toga žao. Riječ *cimer* se koristila i za nakićenu granu (božićni *cimer*, ali i uskršni *cimer*) koja je bila zataknuta za *sveti kout* ili je pak bila spletena oko drvenih stropnih greda u središnjem dijelu kuće. Osim nakićenih privezanih grana borovine (tzv. hojina), čest božićni “inventar” bila je i nakićena jelka. Kićenje bora/jelke uvriježeno je na području Bistre od početka 20. stoljeća iako je mnogobrojne obitelji najčešće nisu imale zbog skućenoga životnog prostora. Životni status znatno je utjecao na bogatstvo i vrstu božićnog nakita. Nekoliko kazivača navelo je da su se u Gornjoj Bistri dulje sačuvali tradicijski načini kićenja korištenjem prirodnih materijala, dok su si mještani Donje Bistre češće mogli priskrbiti moderan nakit koji su nabavljali u zagrebačkim trgovinama.

---

16 Udruga Ekomuzej Bistra prijavila je program Božićni kinč u Bistri: istraživanje, edukacija, promocija na Javni poziv Ministarstva kulture za program zaštite i očuvanja nematerijalnih kulturnih dobara za 2018. godinu. Program je prihvaćen i realiziran zaključno s 30. studenim 2018.

Barica Škrlin (rođ. 1937.) bila je glavni izvor podataka za istraživanje teme božićnog kinča u Gornjoj Bistri.¹⁷ Na moje pitanje “Tko Vas je naučio raditi kinč?“, kazivačica je izjavila: “Nitko nas nije učio ... negdje smo se sastali u nečijoj kući i onda smo tu radili .. sve se u društvu radilo!” Društveni kontekst bio je važan aspekt izrade božićnog nakita i kićenja životnog prostora. U adventsko vrijeme ukrase su radile uglavnom mlade žene i djevojke jer je to, kako je kazala Barica Škrlin, “ženski posel”. Također je rekla sljedeće: “Svatko je radio nakit za svoju kuću. Cure i mlade žene su radile i pjevale, a dečki su dolazili ... to je bio znak da dečki mogu doći na sijelo (obično subotom, ali često i nedjeljom poslijepodne). Gledalo se čiji je kinč ljepši. Kinč se spremao za idući Božić, a ono što se je zgužvalo, to se je ponovno napravilo iduće godine.” Istaknula je da su se za božićni nakit – *kinč*, koristili najviše prirodni materijali: jabučice i orasi. Jabučice su se zavezale za *preju* i ovjesile o granu, a orasi su se bojili srebrnom ili zlatnom bojom. Kazivačica se sjeća da se bojalo s gušćim perom, ali se ne sjeća kakva se vrsta bojila koristila. Ponekad su se i omatali “zlatom”. Pojam “zlatom” često su koristili kazivači za svjetlucave papire različitih boja. Orasi i jabuke su se također stavljali u zemljanu zdjelu koja je bila postavljena na stolu zajedno s pšenicom i raznovrsnim zrnjem. Slama se tradicionalno postavljala ispod stola i stolnjaka, a od nje su se izrađivali ukrasni lusteri ili lampuši, kako ih ova kazivačica naziva. Za njihovu se izradu koristila slama i preja, a uvriježeno je vjerovanje da se “cura nije mogla udati dok nije znala raditi lampuš ili ruožice”. Prema kazivanju Štefanije i Božidara Rogine iz Poljanice Bistranske, ukrasi su se radili i od sušenog tijesta te od piljevine i manjih komada obrađenog drva (više u tekstu istraživačice L. Malek).

Perušina se, prema riječima kazivačice, počela upotrebljavati tek nakon Drugoga svjetskog rata i od nje su se izrađivali anđeleki, figure za jaslice i zvjezdice. Ovaj podatak spominju i svi drugi kazivači te Barica Špoljar koja je umijeće izrade figurica i drugih ukrasa od perušine usvojila na radionicama, a ne od starijih žena. Prema mišljenju Nade Grgurić izrada ukrasa od perušine nije bistranski običaj i tradicija, nego je to umijeće preuzeto iz Slavonije.¹⁸ Posebno atraktivan ukras bili su salonski bomboni koji su se mogli nabaviti u lokalnim dućanima i u Zagrebu, a vješali su se na grane poput nakita. Mogle su si ih priuštiti samo pojedine obitelji. Osim bombonima, djeca su se radovala i malim umjetnim jabučicama i pokojoj kuglici. Kazivačica Marija Petruša prisjetila se kako je njezin tata “uvek jabučice kupil ... uvek je popeval i slamu pod stol donesl ... jaslice smo imali ...”, a danas još uvijek čuva krep-papir iz kojega je njezina majka izrađivala *kinč*.¹⁹ Prema kazivanju Ane Špoljar, ukrasi su se u Bukovju radili samo od krep-papira, a na kitu su se stavljale jabučice i orasi koji su se omatali u srebrni papir.²⁰ Krep-papir uglavnom je bio dostupan u trgovinama u Bistri, a pojedinci su ih nabavljali u Zagrebu gdje je izbor ipak bio nešto veći.

---

17 Intervju s Baricom Škrlin vođen je 2. siječnja 2018., ali i u više navrata tijekom razdoblja provedbe programa.

18 Intervju s Nadom Grgurić vođen je 1. rujna 2018. godine te na radionicama.

19 Iz razgovora 16. studenog 2018.

20 Intervju s Anom Špoljar vođen je 3. siječnja 2018. godine.

Krep-papir mogao se nabaviti u različitim bojama. Tražene boje za ukrase bile su zelena, crvena, žuta, ružičasta, plava i bijela boje. Starije kazivačice (B. Škrilin, D. Škreblin) ističu kako je struktura papira nekada bila drugačija i kako je bio pogodniji za izradu nakita. Također ističu ljepotu i kvalitetu “zlata”, tj. sjajnog papira kojeg je danas teško pronaći u trgovinama. Od krep-papira su se radili lanci u dvije boje. Nada Grgurić spomenula je da su te lance radila djeca u školi za ukrašavanje škole povodom nekih svečanosti, a najviše su se radili kao nakit za svadbe i za Božić jer su se mogli razvući preko drvenog tramu u *hiži*. Lanci i trakice od krep-papira visili su i s nakićene grane na tramu. Od cvjetnih ovoštanih ukrasa od krep-papira nekada su se radili i vijenci za nadgrobne križeve i raspela. Ta je praksa napuštena prije mnogo godina.

Božićne ruože – delame ruože...

Iako nije sudjelovala na radionicama, Barica Škrilin prezentirala je način izrade ukrasa od krep-papira onako kako su je učile njezina majka i baka. Za izradu se koristila pletaća igla, *preja*, tanja žica (*drotek*) ili konac. Postojala su dva osnovna načina izrade. Prvi način je da se krep-papir narezao na manje dijelove – pravokutnike veličine otprilike 10 x 5 cm. Pletaćom iglom frkala su se dva kraća kraja papira. Mogli su se zajedno *frkati* i krep-papir i zlatni papir koji je bio kraći – otprilike 5 x 5 cm. Za izradu jednog cvijeta bilo je potrebno šest latica koje su se spojile oko tučka (*pupeka*). Tučak se nafrkao od krep-papira u različitoj boji od latica, a mogao se obložiti zlatnim papirom ili nasjeckati. Drugi način je da su se latice oblikovale omatanjem jednog dužeg papira duljine 20 – 30 cm i visine 5 cm, čije su se gornje stranice izrezale škarama u obliku valova ili cik-cak linija. U sredinu papira koji se nabire postavljen je tučak. Bilo je još nekoliko načina izrade *ruoža* iako kazivačica tvrdi da se prije “nije frkale kak’ denes”, nego su se latice slagale. Napravljene ružice su se stavljale u sito. Posebnog naziva za pojedine vrste nije bilo. Samo je jedna kazivačica, Nada Grgurić, koristila naziv za ukrasno cvijeće koji je izradila – *muškatli* i *cimbeki*, a duge rezance koji se frču i vise s kitice nazvala je *trenceli*. Doroteja Škreblin pokazala je kako su se u njezinoj obitelji izrađivali *pužeki*. Oko tankog i glatkog štapića od kukuruzovine namotao se tanki krep-papir koji se je zavezao špagom ili čvrstim koncem. Krep-papir skinuo se sa štapića, a špaga se odmotala. Na taj način dobio se štapić spiralnog oblika čiji su se krajevi svinuli i spojili. Četiri ili šest takvih štapića zajedno se povezalo, a u središtu se umetnuo *pupek*. Na ovaj način oblikovao se još jedan zanimljiv ukras od krep-papira cvjetnog oblika. Ovaj netipičan bistranski ukras bio je dio obiteljskog nasljeđa. Naime, Dorotejina baka Ana došla je u Bistru početkom 20. st. iz Karlovca. U Bistri se zaposlila i udala, a u novu sredinu je donijela i umijeće koje je poznavala. Ovaj zanimljiv primjer podsjeća nas da kultura nije homogena, nego je promjenjiva i oblikuje se miješanjem i prožimanjem različitih utjecaja. Osim što je podložna promjenama i utjecajima, kultura ovisi i o osobnom kreativnom potencijalu onih koji je primaju. Promjene u tradicijskom stvaralaštvu, uključujući i izradu božićnog kinča, dogodile su se sukladno promjenama u organizaciji života te raspodjeli slobodnog vremena. Manje je na njih utjecala osobna kreativnost i dostupnost materijala. Nova moda i uporaba “blještećih” kuglica, lampica i ostaloga kiča tijekom 70-ih i 80-ih godina 20. st. donekle je prekinula tradiciju izrade božićnog kinča u Bistri. Tradiciju je u tom razdoblju čuvao i održavao KUD “Bistra”. “Stara”

moda kindanja obnovila se tijekom 90-ih godina na poticaj mještana Gornje Bistre. Oni su, nakon vraćanja bogoslužja u kapelicu sv. Josipa u dvorac Oršić 1991. godine, okitili borove i oltare ukrasima od krep-papira. Tim je činom lokalno stanovništvo pokazalo koliko cijeni tradicijske vrijednosti. Ipak, taj *revival* starinskog načina ukrašavanja kapelice nisu prihvatili svi mještani iako je, prema uvriježenom običaju, *kindanje* kapelice i župne crkve sv. Nikole bilo “u rukama” župljanki. Barica Špoljar se sjeća posebnih ukrasa od krep-papira i staniola kojima se svake godine kindala farna crkva, a kinč se spremao za iduću godinu. Danas tih ukrasa više nema.

Edukacija

Bistranski božićni kinč prepoznat je kroz suradnju Etnografskog muzeja u Zagrebu s članicama KUD-a “Bistra” (Baricom Špoljar, Nadom Grgurić i ostalima) koje su 2016. godine u muzeju održale radionice. Budući da umijeće izrade kinča na području Bistre nije bilo dovoljno istraženo, osmišljen je program koji je, osim istraživanja, uključio i edukaciju putem pokaznih radionica. Od početka lipnja do kraja studenog održano je ukupno pet radionica. Svrha radionica je omogućavanje uvida u različite tehnike i motive izrade božićnog nakita na “starinski” i suvremeni način kako bi se omogućio prijenos specifičnih znanja te osigurao kontinuitet njegove izrade u lokalnoj zajednici. Prva radionica organizirana je u okviru manifestacije Dani Bistre kako bi se osigurala vidljivost i promocija programa. Radionica pod nazivom “Kinč naš svagdašnji” održana je 9. lipnja u Velikoj dvorani Kulturnog centra Bistra. Voditeljica radionice bila je Edita Goluban, predsjednica Udruge Zlatno srce koja ima višegodišnje iskustvo u izradi cvjetnih ukrasa od krep-papira. Voditeljica je polaznicima radionice (23) pokazala suvremene tehnike izrade ukrasa od krep-papira, a ujedno je poticala sudionike da joj pokažu tradicijske načine izrade *kinča*. Izrađeni cvjetići su pričvršćeni za tisovu granu kao krajnji proizvod radionice. Druga radionica održana je u Muzeju Staro selo Kumrovec (1. rujna), na poziv Tatjane Brlek. Kao organizator 35. manifestacije “Zagorska svadba”, Muzej je pozvao udrugu Ekomuzej Bistra da upriliči radionicu s prezentacijom izrade božićnih i svadbenih ukrasa bistranskog kraja. Među članicama Udruge posebno se istaknula Nada Grgurić koja je predstavila tradicijsko umijeće izrade božićnih ukrasa od krep-papira. Svadbeni kinč izrađen je u suradnji s Editom Goluban (Udruga Zlatno srce). Svrha pokazne radionice bilo je dokumentiranje te međugeneracijski transfer znanja i vještina na zainteresirane sudionike. Tri pokazne radionice održane su u maloj dvorani Kulturnog centra Bistra pod voditeljstvom Barice Špoljar. Svrha prve radionice održane 26. listopada 2018. godine (19:00 – 22:00) bila je upoznati sudionike radionice s umijećem izrade figura od perušine (anđeli) i cvjetnih božićnih ukrasa od krep-papira kojima se ukrašavo luster od slame. Svrha druge radionice održane 16. studenoga 2018. godine (19:00 – 22:00) bila je upoznati sudionike radionice sa suvremenom tehnikom izrade ovčica od vune te tradicijskom tehnikom izrade zvjezdica od slame. Svrha treće radionice održane 23. studenog 2018. godine (19:00 – 22:00) bila je usvojiti tradicijsko umijeće izrade božićnog lusteru od slame koje je također zaštićeno kao nematerijalno kulturno dobro na području sjeverozapadne Hrvatske.

Zaštita i promocija

Potrebno je istaknuti kako se tradicija izrade božićnih ukrasa u Bistri nikada nije u potpunosti prekinula. Žene su radile samostalno ili su se u razdoblju nakon sv. Katarine počele sastajati kako bi zajedno izrađivale ukrase i ujedno se družile. One koje su uspješno savladale vještinu izrade ukrasa od krep-papira podučavale su druge ili im se je u svrhu “dopunske” poduke povremeno pridružila umirovljena učiteljica Ankica Žnidar, koja već dugi niz godina i djeci i odraslima preko radionica prenosi ovo znanje i umijeće. U Gornjoj Bistri, u vrijeme adventa, unatrag pet godina sastaju se mještani okupljeni oko Udruge Kap dobrote izrađuju ukrase i prodaju ih u humanitarne svrhe (Dragica Fabijančić, Milica Majzec, Đurđa Grgec, Janja Pavić, Đurđa Krivec, Ana Šimek, Marica Katić, Ivan Lešnjak, Ankica Žnidarić, Marica Škendar, Marica Svetec, Milica Švec, Anđela Štrek, Vesna Škrilin - Batina, Katica Škrilin - Batina). Humanitarne aktivnosti izrade božićnog nakita organiziraju se i preko Župnog Caritasa. Izrađenim ukrasima žene *kindaju* grane i bor, a dodaju im i suvremene ukrase – po vlastitoj želji i ukusu – poput snimljenih božićnih grana Barice Škreblin, Vere Grgac i Đurđe Bažulj koje donosimo u katalogu. Zaštita nematerijalnog umijeća izrade božićnog kinča moguća je samo ako će se to umijeće kontinuirano prenositi dalje na nove generacije te će se promovirati kao vrijedan aspekt vlastite baštine. Udruga Ekomuzej Bistra u svrhu edukacije nastaviti će održavati radionice umijeća izrade božićnoga kinča, a u svrhu promocije će, kao na održanom međunarodnom znanstveno-stručnom skupu *Uloga ekomuzeja u razvoju lokalnih zajednica* (u Bistri od 12. do 13. listopada 2018.) i na drugim javnim događanjima nastaviti javno isticati vrijednost ove vrste kreativnog stvaralaštva.

Umjesto zaključka

Tradicijski božićni nakit važan je segment tradicijske kulture Bistre. Prepoznatljiv je zbog upotrebe prirodnih materijala, živopisnih boja i tehnike izrade. Umijeće izrade takve vrste nakita poteklo je iz tradicijske kulture stanovanja u skromnim drvenim kućama – hižama. Potrebno je učiniti sve kako bi se takav tradicijski način ~~ukrašavanja u Bistri očuvao od zaborava.~~

Kazivači:

1. Dragica Fabijančić (G. Bistra, rođ. 1946.)
2. Nada Grgurić r. Lukanić u Poljanici (Oborovo, rođ. 1940.)
3. Marija Petruša r. Kramarić (Donja Bistra, rođ. 1937.)
4. Barica Škrilin r. Batina (G. Bistra, rođ. 1937.)
5. Doroteja Škreblin r. Škrilin (G. Bistra, rođ. 1940.)
7. Ana Špoljar r. Car (rođ. 1940. u Novakima Bistranskim, živi u Bukovju Bistranskom)
8. Barica Špoljar (rođ. 1950. u Poljanici Bistranskoj; živi u Donjoj Bistri)

~~Lina Makel~~ Vera Makel (Novaki Bistranski, rođ. 1954.)

10. Stefanija Rogina (Poljanica Bistranska, rođ. 1955.)

BOŽIĆNI KINČ U BISTRI

Uvod

Dan rođenja Isusa Krista, Božić, jedan je od središnjih kršćanskih blagdana u našoj kulturi. Tom radosnom događaju prethode blagdani i pripreme koji započinju u studenome. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u Bistri, poznat je običaj kindanja. Kinč je ukras, nakit, ali i umijeće izrade tradicijskoga božićnog nakita. Nekada su se ukrašavale obiteljske kuće, ukrašavala se crkva, ljudi su se družili i provodili vrijeme u tom svečanom ozračju koje nastupa na kraju svake godine. I danas Bistranke i Bistrani nastoje očuvati božićni kinč pa mu pišu pjesme, bilježe svoja sjećanja i održavaju radionice s ciljem prenošenja znanja i vještina o izradi kinča na mlade naraštaje.

Božićni kinč u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Kinč ili gobinjanje u našim južnijim krajevima (Dragić, 2015: 159) nazivi su koji se u tradicijskoj kulturi Hrvata odnose na ukrase, nakit, blago. Ministarstvo kulture kinč je definiralo kao “umijeće izrade tradicijskog božićnog nakita na području sjeverozapadne Hrvatske”, a odnosi se prije svega na ukrase od krep-papira (www.min-kulture.hr). Kinč je zaštićeno nematerijalno kulturno dobro i nalazi se na listi kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske. No, prije nego što se dotaknemo kinča, najprije treba otkriti odakle uopće potječe ta riječ te s kojim se riječima može dovesti u vezu. Pročitajmo za početak što pišu našu jezikoslovci. Bratoljub Klaić u svojem Rječniku opisuje kinč na sljedeći način: “mađ. (kincs) blago; nakit, ures, ljepota, krasota; kinčiti – kititi, resiti, urešavati” (1988: 688). Hrvatski enciklopedijski rječnik o kinču pak ističe: “blago, ures, nakit; ljepota; kinčiti znači kititi, resiti, ukrašavati; kinditi (se) pak znači (kao kod Anića (2006: 569)), pretjerano (se) kititi, ukrašavati (se) preko mjere i ukusa; podrijetlo riječi je mađarsko – kincs” (2004: 93). Slični opisi kinča stoje i u Akademijinom rječniku (1892–97: 954). O mađarskom podrijetlu božićnoga ukrasa u svojem Godišnjem izvješću pisali su i stručnjaci Etnografskoga muzeja iz Zagreba pa tako tvrde da “riječ kinč dolazi iz mađarskoga jezika, a kod nas se koristi za svaku vrstu ukrasa” (www.emz.hr). No kako nam cilj brošure nije baviti se jezičnim raspravama, već ukazati na kulturno bistransko božićno, ali i jezično bogatstvo, oslonit ćemo se za početak na spomenute jezikoslovce i ostaviti “č” u kinču te nastaviti sa znanstveno-stručnim tumačenjima kinča u dostupnoj literaturi.

Knjigu o Božiću (1992) potpisuje vrsna etnologinja Dunja Rihtman Auguštin. U svojem djelu autorica ističe da božićno drvce predstavlja simbol Božića suvremenih dana, i grada i sela (1992: 64). Milovan Gavazzi (prema Rihtman Auguštin, 1992: 64) zaključio je da se božićno drvce nije kitilo u hrvatskim seoskim krajevima sve do polovice 19. stoljeća. Običaj potječe iz francuskih krajeva, a zahvaljujući njemačkim plemkinjama pojavio se u gradskim sredinama i proširio se na periferiju (Rihtman Auguštin, 1992: 65). U Samoboru se, na primjer, na

drvce objesilo voće (jabuke, naranče), “pozlaćeni orasi i lješnjaci, stvari od sladora i papira, stakla, lančići svakojake boje i oblika, kupovne srebrne niti. ... Pred božićnim drvцем naprave se negdje i jaslice” (Lang, 1913 prema Rihtman Auguština, 1992: 67). Papirnate košarice također su bile “stanovnici” drvca, kao i papirnati lančići o čemu je pisao Rudolf Horvat (prema Rihtman Auguština, 1992: 67). Prije ukrašavanja božićnog drvca, domove se svakako kitilo zelenilom i izrađivali su se božićni ukrasi. Tome svjedoče običaji nekadašnjih sjevernih zagrebačkih sela, Čučerja i Markuševca, no valja imati na umu shvaćanje etnologa Milovana Gavazzija prema kojem on kićenje božićnog drvca razlikuje od kićenja zelenilom (prema Rihtman Auguština, 1992: 72). Tako se zna da je u Hrvatskom zagorju, u Loboru, bilo uobičajeno da momci donesu jelovinu za “kinjč, koju bi obitelj skupa kitila jabukama, lješnjacima, orasima (Kotarski, 1917 prema Rihtman Auguština, 1992: 70). U mjestu blizu Bistre, Oroslav(l)ju, Zorica Rajković još 1973. zabilježila je običaj izrade cimera, bogatoga božićnog ukrasa koji je visio na gredi na stropu u drvenoj seoskoj kući. Dodala je kako je davne 1913. Josip Kotarski zapisao i naziv kinjč (prema Rajković, 1973: 207). Radi se, naime, o jelovim granama koje se ukrašavaju jabukama, orasima i drugim (prema Rihtman Auguština, 1992: 72). Rajković je utvrdila da stare navike u zidanim kućama ostaju premda se napustio život u drvenim kućama (1973: 156). Ivana Bakrač vlastitim je istraživanjem ustanovila:

Nema kuće u kojoj se na Badnjak nije kitila zelena grana jelke ili bora. Osim grane bora u selima oko Zagreba bilo je božićnih zelenih ukrasa od imele ili bršljana, obično obješenih o gredu iznad stola; svi su nosili naziv kinč. ... Interesantno je spomenuti da smo na relativno malom prostoru mogli naći nekoliko tipova božićnog ukrasa. (prema Rihtman Auguština, 1992: 69, 71)

Željko Obad u uredničkoj knjizi *Božićnica* također se osvrnuo na božićni kinč. Autor piše da je pored slame, “u božićnim običajima važnu ulogu imalo i božićno zelenilo, premda je u seoskoj tradiciji ta pojava znatno manje zastupljena od božićne slame” (Obad, 1993: 26). Obad dodaje da se u južnim krajevima Hrvatske “badnjak okitio ruzmarinom, maslinom i lovorom te prelio vinom i pšenicom. ... Taj običaj nazivaju gombinjanje” (1993: 27). Na suprotnom području Hrvatske, na sjeverozapadu, kao što je već spomenuto, ukrašavale su se grane koje bi se pričvrstile o strop ili gredu:

Prije i poslije podne delaju djeca mala i veća, koja imaju kada, kinč i za nj potrebne stvari: „periju“ lješnike na fušpan, pak ih onda pozlaćuju (zlatiju), navrtavaju orahe i lješnike, zabijaju u njih klinčiće, oko kojih privezuju konac ili vuneni tračac, pak ih tada pozlaćuju; od papira različite boje režu i sljepljuju lančiće i lampaške, „naveževaju“ jabuke i konac i vunu. Prave i vijence, ako ih još tada nijesu izradili; ali u to se ne razumije svatko. Tko ih ne zna praviti, nabavi si ih od drugoga za novac. Već poslije podne počne se kinčit. Po starom samoborskom običaju kinč se postavlja na strop i to obično nad stolom, kod kojeg se blaguje. Kinči se ovim redom: Ponajprije se (kita) božikovina zabode za trame, da čvrsto stoji, i pribije čavličićima za strop, gdje je potrebno, da grančice ne vise previsoko. Na božikovinu se vješaju jabuke, orasi i lješnici i lančeki. Naokolo božikovine zabodu se kitice fušpana, komu su po listićima napereni pozlaćeni lješnici. Tu i tamo po prazninama objesi se po koji mali lampijonic (lampašić) razne boje, a da ljepše rastegnuto visi, metne se u nj orah ili laka jabučica. Objesi se još i po koje prošupljeno i ispuhano jaje, na površini preobučeno svakakvim šarenim krpicama. Još se u sredini objesi vijenac, ako je

prostora, i po dva, i time je onda kinč gotov. Tko nema na stropu mjesta za kinč, ili nema tko da ga pravi, ili ne dospije, napravi ga u kojem kutu sobe, gdje je najmanje na putu, a u imućnijim i odlučnijim kućama postavljaju čitavo božićno drveće na pod sobe ili na stolić, usadivši ga u drveni stalak. To već nije pravi starinski kinč, to je „krizbam“. Na nj objese svašta: jabuka, naranča, pozlaćenih oraha i lješnika, različite stvarce od sladora i papira, stakla, i.t.d.“ (Samobor, 1913.)

(Obad, 1993: 26, 27)

Silvio Braica predočio je kinč/kinjč kao ukrasni vijenac “od crnogoričnog granja s drugim ukrasima obješen za Božić o strop sobe. To je i simbolična oznaka za žensku djecu u pjesmicama sa obrednim željama za božićne blagdane” (Braica, 2004: 14).

Ako se uzme u obzir opis Zbirke predmeta vezanih uz običaje i vjerovanja Etnografskog muzeja Zagreb, božićne ukrase možemo podijeliti na “ukrase za božićnu jelku, božićni kinč te ukrase za ukrašavanje unutrašnjosti kuće u blagdansko doba” (www.emz.hr). Muzejsko godišnje izvješće za 2016. godinu donosi da se kinč koristi kao kućni ukras koji se izrađivao od zelenila:

Obično je bio vrlo raskošan, izrađen od grana crnogorice. Vješao se ili pričvršćivao za stropnu gredu. Ponekad je skromnije izrade – tek okićena grana u kutu sobe. Njima se kitila zajednička prostorija te sveti kut – ugao sobe sa slikama svetaca i drugim predmetima pobožnosti. Bogato se ukrašavao jabukama i zlatno obojenim orasima, različitim ukrasima izrađenim od šarenog papira, slame i sličnih dostupnih materijala, svilenim bombonima, itd. Za izradu zelenog dijela najčešće su se koristile grane jele, smreke ili bora, ali i bršljan, imela te božikovina. (www.emz.hr)

Možemo stoga zaključiti da je kinč ukras koji se nekada stavlja na strop, a u novije vrijeme njime krasimo božićno drveće. Bogato ukrašena grana na drvenoj stropnoj gredi u zagorskim se krajevima u okolici Bistre nazivala cimer (Rihtman Augustin, 1992: 71). Nakon opisa božićnih ukrasa, potrebno je prikazati poneka bistranska sjećanja i kinč u 21. stoljeću.

Božić i kinč u Glasu Bistre

Glas Bistre besplatno je javno općinsko glasilo koje izlazi (uglavnom) kvartalno od 2007. godine. Za potrebe naše brošure, odlučili smo analizirati sve do sada objavljene prosinačke brojeve. Ukupan broj uzoraka je 10 (N=10), a kvalitativnom metodom željeli smo istražiti spominje li se kinč ili kinčanje u svakome broju, u bilo kojem kontekstu – u zapisu aktualnih događanja, u poeziji, u opisivanju božićnih običaja i slično. Različite varijante riječi kinč bilježimo zato da bismo ukazali na bogatstvo lokalnog dijalekta. Rezultate istraživanja prikazujemo kronološki, počevši s 4. brojem glasila iz 2007. Udruga Bistranski potepuhi “nakindala je božićne drieve. V nedelu poklem obeda 9. prosinca Bistranski potepuhi su pri raspelu v Dolne Bistre priredili kindanje božićnoga bora, na terem se je zbrale čudaj dece i njihovih roditelof, majki i dedekof” (Glas Bistre, 2007: 7). Mjesto u glasilu

pronašla je i dječja književnost. Katica Sever, učiteljica hrvatskoga jezika u osnovnoj školi u Bistri, prikupila je radove učenika u kojem smo naišli na motiv kinča. Tereza Puzjak opisala je kako izgleda Badnjak u njenome domu:

A onda stiže bor. Tata ga nosi v hižu. Sake je lete na istomu mestu jer tu najbolše paše.
Njega je najteže namestiti: pa ova grana malo bole paše sim, pa ga okrenu tu ...
onda ga moramo nakindati. Malo plave kuglice, pa malo srebrne, tu paše koja
mašna, koji anđelek, a na kraju dolazi „srebrna kiša“. (Glas Bistre, 2007: 35)

Helena Gradiški također se dotakla kićenja u svojim stihovima: “Darovi pod borom, i jelka se kiti, veselja nam puna glava može biti” (Glas Bistre, 2007: 35).

Osmi broj Glasa “Bistre” objavljen je u prosincu 2008. U tom broju saznajemo kako su u Kulturno-umjetničkom društvu Bistra osnovane mlađe sekcije koje su početkom prosinca sudjelovale u “tradicionalnm kindajnu božićnoga bora u Donjoj Bistri (2008: 14)”. Udruga Potepuhi bila je ta koja je organizirala još jednu bistransku tradicionalnu manifestacij – kindajne božićnoga bora, koje je održano 7. prosinca na uobičajenom mjestu uz donjobistransko raspelo (2008: 15).

U prosinačkome Glasu Bistre iz 2009. godine nije bilo podataka o kinču i kindanju. Davorin Bažulić u 2010. napisao je tekst o dolasku Svetoga Nikole u Bistru u 16. broju Glasa Bistre. Tim povodom “(svi) mjesni odbori i pojedine ustanove s područja Općine Bistra organizirali (su) druženje mještana uz kićenje “božićnog bora” i “podjelu darova najmlađima” (2010: 34).

Mjesni odbori u 2011. nastavili su tradiciju ukrašavanja bora čemu svjedoči i tekst u broju 20. Glasa Bistre: “Prigodno i ove godine MO Gornja Bistra organizirati će kićenje božićne jelke i podjelu darova najmlađima povodom nadolazećih blagdana” (2011: 21).

Premda je književnica Vera Grgac pisala o bistrankim jasicama, prosinački broj Glasa Bistre iz 2012. godine ne donosi informacije o kinču i kindanju. Glas Bistre iz 2013. godine (broj 28) obogaćen je prisjećanjem Vere Grgac o zornicama njenoga djetinjstva. Autorica daje živopisnu božićnu sliku:

Na Luciju smo posejali šenicu za Božič, a muoj deda je na kalendaru vuz saki dan od Lucije do Božiča zapisal kakve je vrieme. To je dvanejst danu, pak je rekel da bu takve vrieme druge lete (prvi dan = prvi mesec, drugi dan = drugi mesec, ...). Tak je došel božični tjeden. Na Badnjak (božični post) smo postili, kindali smo bor, f hižu su znali donesti slame po tere su se deca kolitala. Hiža je dišala po sakejake liepe duhe: pekla se pura, orehnača, makovnača, kuglof i doj bi se sega zmisлил ...

(Glas Bistre, 2013: 13)

Vera Grgac također je pisala za Glas Bistre i 2014. godine. Opisala je razdoblje od sv. Katarine do Božića. Autorica ističe:

Hrvati su prvi od slavenske narodu pokršćeni, prvi počeli slaviti Božić, kinčati bor i delati jaslice – betleem. ... Na Badnjak se posti, popuoldan se v hižu donese bor i kinča se ... Mama i majka su pekle sajane gibanice, kuglof, božićne kekse, mlince, puru... K večere je sê bile gotove, bor nakinčan, na stolu zdela ze žitkem, jabuku, jajcem, medtiem svieča, vuste respele i blagoslovena voda. Spod stolnaka križ od slame i neke penez. Kiticu kinča deli su i blagu v štalu i na zdenec. Deda je znal donesti male slame pod stol, dece za veselje. (Glas Bistre, 2014: 29)

Kod Grgac vidimo da je kinč, osim ukrasa na bor, ono što su stručnjaci opisali kao ukrašenu granu zelenila. Tradicija kinđanja božićnih jelki na Bistri nastavljena je u 2015., čemu svjedoči zapis:

Mjesni odbori – Advent u Bistri i kinđanje božićnih jelki. U organizaciji Mjesnog odbora Donje Bistre i Udruge Bistrajnski potepuhi i ove godine kod raspela u Donjoj Bistri postavljeni su adventski vijenac i božićno drvece, da bi 20. prosinca po svim mjesnim odborima bila upriličena podjela poklona povodom božićnih blagdana. (Glas Bistre, 2015: 12)

O humanitarnoj radionici božićnih ukrasa u Glasu Bistre iz 2016. godine piše Marija Bogdan, članica i voditeljica plesnih skupina KUD-a “Bistra”:

Pripremajući se za božićne blagdane, početkom studenoga održali smo humanitarnu radionicu izrade božićnih ukrasa za Specijalnu bolnicu za kronične bolesti dječje dobi Gornja Bistra. Na radionici smo imali priliku pokazati i naučiti kako se izrađuju tradicionalni, ali i suvremeni božićni ukrasi, a istoj su se odazvali brojni naši članovi KUD-a, od onih najmlađih sa svojim mamama, tatama, bakama, do onih najstarijih koji nam prenose svoje znanje i vještine u izradi tih ukrasa. (Glas Bistre, 2016: 27)

Premda Bogdan ne koristi riječ kinč (niti varijante), odlučili smo opis radionice prenijeti kao rezultat analize glasila s obzirom na to da se govori o božićnim ukrasima. Mjesni su odbori nastavili s kićenjem, čemu u prilog ide sljedeći opis: “Izrađeni su adventski vijenci i pripremljene svijeće te su okićene božićne jelke” (Glas Bistre, 2016: 16).

U posljednjem analiziranom broju, iz 2017., naišli smo na izjavu načelnika Krešimira Gulića u kojoj je spomenuo da su se i u toj godini povodom blagdana Sv. Nikole djeca okupila oko okićenih božićnih jelki u svim mjesnim odborima (Glas Bistre, 2017: 12).

Dakle, od deset analiziranih brojeva Glasa Bistre, njih osam daje podatke o božićnom ukrašavanju, tj. kinču i kinđanju ili kićenju, iz čega proizlazi da se u 80 % prosinačkih brojeva glasila Glas Bistra na neki način spominje tradicijski naziv ukrašavanja – kinđ (kinč). Na temelju podataka o kinču, kinđanju, kinđajnu, kićenju možemo zaključiti da se riječ kinč pojavljuje u spomenutim varijantama, no sve one imaju jednak smisao, tj. značenje – božićno ukrašavanje drvca, tj. božićni nakit. U Bistri se njeguje ukrašavanje zelenila, kinč se kao imenica kinđ i glagol u obliku kinđanje, kinđajne pojavljuje u lokalnoj poeziji, prozi i zapisima ljudskih sjećanja. Jasno je da se tradicija nastoji održati u skladu s vremenom u kojem mještani žive.

Očuvanje božićnih običaja u KUD-u Bistra

Osim što je božićni koncert KUD-a već postao tradicija u Bistri, članice i članovi društva nastoje prenijeti svoje uspomene i vještine kinčanja na mlade. Tako su 2015. godine u prosincu članovi mlađih sekcija KUD-a sudjelovali u izradi božićnih ukrasa za drvce koje je bilo u dvorani u kojoj se održavaju probe. O tome sam pisala i u Glasu Bistre: “Imali smo i božićnu radionicu na kojoj smo od perušine izrađivali anđele” (2015: 33).

Možemo zaključiti da se i predmeti od perušine u Bistri mogu opisati kao božićni kinč. Osim članova KUD-, stanovnici Bistre u župi su također izrađivali anđele od perušine koji su poslužili za ukrašavanje bora: “sestra Emanuela, služavka malog Isusa, ... vodila je radionicu u kojoj su naše gospođe i cure spretno učile i izrađivale anđele od perušine za borove u našoj crkvi” (Župa sv. Nikole biskupa – Bistra, 2013). U suradnji s Etnografskim muzejom Zagreb, mala prigodna izložba održana je u muzejskim prostorijama krajem 2016. Autorica stručne koncepcije i likovnog postava bila je kustosica Danijela Križanec-Beganović. Godišnje muzejsko izvješće donosi:

Pri realizaciji ovogodišnjeg božićnog programa surađivali smo s KUD-om Bistra koji se kao nositelj kulturnog dobra uključio u niz radionica izrade božićnog nakita. Postavom kinča publici smo željeli predstaviti ovaj danas gotovo zaboravljen način ukrašavanja domova u božićno doba. Kinč se tijekom trajanja programa postepeno ukrašavao ukrasima izrađenim na radionicama koje su se održale u Muzeju. Etnografski muzej Zagreb (2016)

O božićnom kinču u Muzeju snimljen je prilog za emisiju „Znanstveni krugovi” Hrvatske radiotelevizije. Članica KUD-a, Nada Grgurić, govorila je o kinču na Bistri. Unatoč tomu što je u emisiji pogrešno potpisana, gđa Grgurić naglasila je društvenu osobinu kinča. Naime, kao mala je učila je praviti kinč od majke i susjede. Grgurić (2016) kaže: “Mi smo radili svi, i mladi i stari. Mladi su se od nas starijih učili.” Dodaje da su pojedini mladi prihvatili kinč i rade ga sa starijima, ali većinu to ne zanima, veli “e kaj, kaj ti je to, pa imamo sad kuglice i to.” Zanimljivo je da kazivačica sve do sredine 20. stoljeća nije ni znala za kuglice (Grgurić, 2016): “Ja nisam znala za kuglice još ’50. godine.”

Danijela Križanec-Beganović (2016) u prilogu je ispričala kako je jedna kazivačica iz Bistre rekla “da su se svaku večer sakupljali u drugoj kući, da su šparali svjetlo”. Barica Špoljar, dugogodišnja članica KUD-a “Bistra”, Udruge Ekomuzej Bistra i drugih udruga, velika je ljubiteljica svega bistranskoga. Godine 2016. izložila je svoje jaslice i tradicijski božićni nakit u Etnografskom muzeju u Zagrebu koji su danas dio zbirke Muzeja. Ove godine u sklopu projekta Ministarstva kulture čiji je nositelj Udruga Ekomuzej Bistra, održala je radionice izrade božićnog kinča u Bistri. Odaziv je na njih bio velik, mala dvorana Kulturnoga centra bila je popunjena i tražio se stolac više. Došli su mladi i stari, pretežno djevojčice i žene, ali niti muške podrške nije nedostajalo. S obzirom na to da je službena internetska stranica KUD-a Bistra uklonjena, a na stranici Facebook-a nema objava ni fotografija božićnih običaja, ovo su svi relevantni podatci novijega datuma koje smo uspjeli pronaći u digitalnim sferama.

Božićna sjećanja s terena – intervju sa Štefanijom i Božidarom Roginom

Sve što sam opisala i preuzela iz stručne literature te Glasa Bistre, željela sam istražiti na terenu. Stoga sam se uputila k obitelji Rogina u Poljanicu Bistransku, gdje su mi supružnici Štefanija (63) i Božidar (68) pričali o svojim božićnim uspomena. U ovome će dijelu brošure biti iznesene informacije koje sam dobila od obitelji Rogina budući da sam s njima vodila intervju u trajanju od 35 minuta. Audiozapis i poneku fotografiju imam u vlastitom arhivu, kao i matricu upitnika. Sve što su mi supružnici rekli, nastojat ću kasnije kontekstualizirati, tj. povezati s iznesenim općim podacima o božićnom kinču i običajima u SZ Hrvatskoj te kinču u Bistri. Kazivačica Štefanija Rogina rođena je u Poljanici Bistranskoj 1955. godine. Kad je slušate dok govori, čujete da ne govori bistrainski budući da je sa 14 godina otišla u školu u Zagreb i tamo provela čitav radni vijek. Pet godina prije nje, rođen je u Zagrebu kazivač Božidar Rogina. Premda je i Štefanija imala djevojačko prezime Rogina, nisu bili rodno povezani. Svoju ljubav čuvaju od osnovne škole, a isto tako i sva sjećanja koja ih vežu uz njihov rodni kraj. Kada sam pitala kazivaču što je za nju kinč, bez imalo dvojbe odgovorila je da je to ukras. U djetinjstvu (po njenoj procjeni do 10 godina starosti) bila je vezana uz baku:

Baka je radila kad je našla, odnosno, svi smo gledali di bumo kakav ljepši papir našli, i onda je ona ružice radila i neke ukrase od toga papira. Najčešće ak je gde našla srebrni, onaj od čokolade ili nešto tak, onda smo to na jelku stavljali.
(Rogina, Š., 2018)

Osim papirnatih ružica, Štefanijina je baka radila ukrase “od onog običnog tijesta, i onda smo to isto stavljali na bor; mi nismo onak ko na Bistrici umakali (u boju), nego normalni kolački su bili”. Kazivačica tvrdi da su stavljali i bombone pa kroz smijeh dodaje “mi (smo ih) pojeli pa smo znali nutra papir nametati da se ne bu vidlo da smo pojeli”. Nisu samo ukrašavali kuću, već i staju jer je i životinjama bio blagdan: “Deda je uvijek onda i na štali nakitil kad je donesl bor. Onda je odrezal kitu, granu od jele, i onda je i štala se nakitila.”

Uz kinčanje, Štefanija Rogina prisjetila se da je njen djed znao na badnjak (staviti) slamu ispod stola. “I onda sam ja, i Željko (brat joj) je bil mali, ali je onda nekad zmenom nutra sedel i tak smo se igrali dole”. Slama je, kaže gđa Rogina, bila “simbolika da se Isus rodil na slamicu, u štalici”. O slami je pisala i D. Rihtman Auguštin. Autorica je zaključila da se slama “zadržala kao znak Božića” (1992: 58). Ukućani su običavali unositi slamu u kuću i stavljati je ispod stola na pod. U Loboru (Hrvatsko zagorje) gospodar bi donio slamu u sobu, “bacio je na pod i sjeo na nju, s jednim djetetom. ... Morali su čvrsto sjediti zato da bi živad dobro jela i k računu išla” (Rihtman Auguštin, 1992: 61). Tri dana nakon Božića žene su slamu iznosile iz kuća ili bi ih, kao primjerice u Žumberku, “svezale u snopiće, odnijele u voćnjak i odložile je na svaku pojedinu voćku sa željom da dobro rodi” (Pavković prema Rihtman Auguštin, 1992: 62). Što se sve radilo sa slamom u Bistri, osim kazivanja Štefanije Rogine, pokazuje fotografija u članku Zorice Rajković na kojoj je “ljuster od slame napravljen za Božić 1972., a rad je Janice Škrljin rođ. Ljubić iz Gornje Bistre, Poljanice. Autorica članka detaljno je opisala susret s lusterom:

Od više informatora čuli smo pripovijedati o još jednom ukrasu koji se pravio za božićne dane. To je luster ili ljuster načinjen od slame, zrna graha i okićen papirnatim cvjetićima. Kazivači D. Bival i J. Kontak tvrdili su da se takvi lusteri još mogu naći u božićne dane po »gornjim selima« — selima koja su bliže Medvednici. I zaista, drugi dan Božića 1972. u Poljanici našli smo i fotografirali luster koji je izradila Janica Škrljin. ... Iznenađeni, našli smo se pred pravom kinetičkom skulpturom. Strogi geometrijski oblici i četiri srebrne kuglice pokretali su se i na najmanju struju zraka, doimljući se sasvim nestvarno i neadekvatno u tom ambijentu. Janica Škrlin naučila je izrađivati lustere još kao djevojka u Gornjoj Bistri. Za Božić 1972. načinila je više njih; jedan je objesila o strop u sobi, a ostale je poklonila prijateljicama. (Rajković, 1973: 207)

No, osim o papirnatom kinču kojim se ukrašavala kuća i zelenilo, a u novije vrijeme drvce, Štefanijin suprug Božidar prisjetio se još jedne vrste materijala za kinčanje. On je rekao da je njegov djed znao raditi pucice, “kaj (ih) je sušil dole, kod ono starog šporeta.” Gosp. Rogina objasnio je da je to vrsta kinča koji se radio od ostataka cjepanica. Zaključio je da su bile “pofarbane, baš su onak šosek imale, ko nošnju, onak široku, i gore je rubac bil crveni, zavezani.” Kazivačica se nadovezala i objasnila: “Od drva su delali, od piljevine jer stric je ... delal z drvom i onda je on to, znaš, spilil iz onih krajkof i sega pa onda su napravili te bebice, pucice”. Sjećanja o drvetu kazivača Rogine ne mogu se dovesti u vezu s poznatim običajem panja badnjaka o kojem je pisala D. Rihtman Auguštin. Autorica Rihtman Auguštin je istaknula:

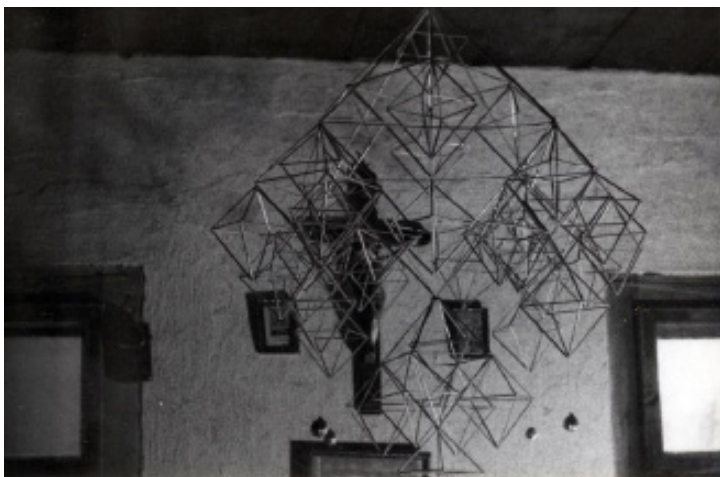
Muškarci, pripremajući se za Božić, na Badnjak nacijepali (bi) drva za sve blagdanske dane. Osim toga pred kuću bi dovukli badnjake, tri velika panja. U sumrak, kad zazvoni Zdravomarija i kad se u svakoj kući okuplja obitelj, gospodar bi skinuo kapu, izašao pred kuću, uzeo jedan badnjak te, noseći ga ispred sebe, ušao i pozdravio ... To s ponavljalo pri unošenju svakoga od triju badnjaka koje je stavljao na komin. Nakon toga bi gospodar blagoslovljenom vodom poškropio prvo badnjake, potom ukućane i sve blago, uključivši i pčele, pa gospodarske zgrade i sve objekte koji pripadaju domaćinstvu. (1992: 47)

Rihtman Auguštin naglašava da je Tomo Marković razlikovao “dvije vrste badnjaka: masivni badnjak – kao panj, kladu, galvnju, i badnjak kao granu; kod ovoga posljednjeg mogu se dalje razlikovati lisnata grana i resasta grana (grana s resama)” (prema Rihtman Auguštin, 1992: 48, 49). Panj badnjak ima dugačku tradiciju na našim prostorima (spominje se još u 6. st.) premda je “trpio” negativne komentare jer se smatralo poganskim običajem panju davati hranu, polijevati ga vinom i vjerovati u “moć iskre gorućega panja” (Rihtman Auguštin, 1992: 52).

Polovicom 20. stoljeća iz upotrebe su nestala ognjišta i zamijenili su ih štednjaci pa su tako i panji badnjaci polako nestali (Rihtman Auguštin, 1992: 55), a došla su drvca o kojima je već bilo riječi.

Zaključak

Sjećanja supružnika Rogina potvrđuju božićni kinč koji je vrlo dobro opisan u stručnoj literaturi o sjeverozapadnoj Hrvatskoj te spomenut u primjercima Glasa Bistre. Iako se kazivačica Rogina ne sjeća ukrasa od perušine, smatra da to ne znači da ih nije bilo jer ne zna kakve su ukrase imali njihovi susjedi. Kazivačica je potvrdila da su se izrađivali ukrasi od papira te dodala još dvije vrste kinča koje pamti – ukrase njene bake od običnoga tijesta i babice/pucice, ukrase od ostataka suhog nacijepanog drveta, što je potvrdio i kazivač Rogina. Na kraju možemo zaključiti da je kinč imao i ima tradicijsku, umjetničku i društvenu funkciju. Ovim poglavljem željeli smo pokazati da su bistranski trud i jezične značajke itekako prisutni i važni za lokalnu kulturnu baštinu te tradicijske božićne običaje.

Ljuster od slame, Poljanica Bistranska (1972.)
Snimio Ivica Rajković. IEF foto 6636.

Popis korištenih izvora

- Anić, V. (2006.) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- »Apotropej«, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3377> (pristupljeno: 17. studenoga 2018.).
- - Bakrač, I. (1988.) »Godišnji i radni običaji u okolici Zagreba«, u: M. Petrić, M. Sinković, *Etnografska baština okolice Zagreba*, Zagreb, Zadružna štampa, str.: 353–378.
- »Božić«, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9105> (pristupljeno: 15. studenoga 2018.).
- Braica, S. (2004.) »Božićni običaji«, *Ethnologica Dalmatica*, 13 (1): 5–26. (preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/107863>).
- Budmani, P. (ur.) (1892-1897) *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio IV. Zagreb: JAZU.
- Dragić, M. (2015.) »Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu«, *Croatia et Slavica Iadertina*, 11/1: 149-179. (preuzeto s (<https://hrcak.srce.hr/154300>)).
- Etnografski muzej Zagreb (2016) *Godišnje izvješće o radu muzeja za 2016. godinu*. [http://www.emz.hr/downloads/pdf/ppi/\[Izvješća\]%20Izvješće%20o%20radu%20za%202016.%20godinu.pdf](http://www.emz.hr/downloads/pdf/ppi/[Izvješća]%20Izvješće%20o%20radu%20za%202016.%20godinu.pdf) (pristupljeno: 17. studenoga 2018.).
- Etnografski muzej Zagreb. *Zbirka predmeta vezanih uz običaje i vjerovanja*, <http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20predmeta%20vezanih%20uz%20običaje%20i%20vjerovanja> (pristupljeno: 17. studenoga 2018.).
- Gavazzi, M. (1939.) *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Gavazzi, M. (1988.) *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 2. novopriređeno izdanje. Zagreb: Kulturnoprosvjetni sabor Hrvatske.
- Gladović, L. (2009.) *Tradicijski hrvatski božićni nakit*. Klenovnik: OŠ grofa Janka Draškovića, <https://www.slideshare.net/turistickakultura/tradicijskihrvatski-boini-nakit> (pristupljeno: 16. studenoga 2018.).
- Horvat, R. (1896.) »Narodna vjerovanja s bajanjem«, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 1: 238-246.
- Jojić, LJ., Matasović, R. (gl. ur.) (2004) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. K-Ln. Zagreb: Jutarnji list, Novi liber.
- Klaić, B. (1988.) *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Kotarski, J. (1917.) »Lobor. Narodni život i običaji«, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 21: 179-224.
- Lang, M. (1913.) »Samobor. Narodni život i običaji«, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 18: 1-138.
- Ministarstvo kulture. *Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara (abecednim redom)*.

<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650> (pristupljeno: 3. studenoga 2018.).

- Obad, Ž. (ur.) (1993.) *Božićnica*. Zagreb: Otvoreno učilište.
- Rajković, Z. (1974.) »Narodni običaji okolice Donje Stubice«, *Narodna umjetnost*, 10 (1): 153-214.
- Rihtman-Auguštin, D. (1992.) *Knjiga o Božiću. Etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Zagreb: August Cesarec et al.
- Zagrebačka županija. *Strategija kulturnog razvoja zagrebačke županije #kultura697* 2016. - 2026. Zagrebačka županija, Republika Hrvatska.

https://www.zagrebacka-zupanija.hr/media/filer_public/ab/01/ab01dbff-5662-4c7f-8ff1-cc905634f081/kultura697_final1.pdf (pristupljeno: 17. studenoga 2018.).

- *Znanstveni krugovi* (2016.) Hrvatska radiotelevizija, urednica: M. Vuković Sirišćević, 23. prosinca 2016. <https://hrti.hrt.hr/videostore/moviedetails?referenceId=CC4A6E7C-E365-4&refer=videostore%7Cmovies&customCatalogueReferenceId=ZNANSTVENIKRUGOVI&heading=ZNANSTVENI%20KRUGOVI> (pristupljeno: 19. studenoga 2018.).
- Župa sv. Nikole biskupa – Bistra. *Andeli za borove*. <http://www.zupasvnikolabiskup-bistra.hr/gallery/andeli-za-borove/> (pristupljeno: 18. studenoga 2018.).

Glas Bistre, odabrani primjerci glasila (kronološkim redom):

- Glas Bistre, broj 04, prosinac, 2007.
- Glas Bistre, broj 08, prosinac, 2008.
- Glas Bistre, broj 12, prosinac, 2009.
- Glas Bistre, broj 16, prosinac, 2010.
- Glas Bistre, broj 20, prosinac, 2011.
- Glas Bistre, broj 24, prosinac, 2012.
- Glas Bistre, broj 28, prosinac, 2013.
- Glas Bistre, broj 30, prosinac, 2014.
- Glas Bistre, broj 33, prosinac, 2015.
- Glas Bistre, broj 36, prosinac, 2016.
- Glas Bistre, broj 39, prosinac, 2017.

Domagoj Sironić

SV. NIKOLA – ZAŠTITNIK BISTRE ²¹

Grč. Nikolaos, nika-pobjeda, glagol nikao-pobjeđivati + laos-narod -- pobjeda naroda ²²,

Nikola, Nikolaus, Nik, Claus jedan od oblika u germanskim jezicima, Klaas u Nizozemskoj, Nikolaj u Rusiji, Miklavž u Sloveniji, Mikula v Bistri i Istri (s istim zapadnohrvatskim načinom naglašavanja; u nekim krajevima Mikula s načinom naglaš vanja kako se to traži u obliku štokavskog standarda), Míka nadimak u Bistri, Niko u Dalmaciji; Nikša, Nikolica, Nikica, Miko, Mikica...sv. Nikola tj. Mikula zaštitnik je župe Bistra.

Sveti Niko dođi skoro, vrijeme nam prolazi sporo!

Tako, i još na mnoge druge načine, u kasnu jesen i neposredno prije zime djeca u nekim krajevima zovu sv. Nikolu. Stavljaju se škornje²³ u prozor da bi ih sv. Nikola napunio darovima. Pisana veza između svetog Nikole i Bistrana stara je 800 god. (što je zapisano), no je li i duže, ne znamo. Naime, već u prvom pisanom spomenu Bistre, ispravi kralja Andrije iz 1209. god., spominje se crkva sv. Nikole u Poljanici. Zato smo tri zlatne jabuke, simbol dobrote i darežljivosti sv. Nikole stavili i u naš bistranski grb. Sv. Nikola je jedan od najpoznatijih kršćanskih svetaca. Kao zaštitnika zazivaju ga i moreplovcí, trgovci, djevojke koje žele dobrog muža, nerotkinje, a i zatvorenici ... Danas na početku trećeg tisućljeća možemo se sjetiti jednog davnog, tužnog i ružnog događaja, a to je crkveni raskol iz 1054. godine. Sv. Nikolu možemo smatrati i svecem ujedinjenog kršćanstva jer je proživio svoj život na istoku, a na zapadu, u Bariju, časte se njegovi posmrtni ostaci. Štovan je i na kršćanskom istoku i zapadu! U cijelom svijetu posvećeno mu je oko šest tisuća crkava! No, o njegovom se životu malo zna. Njegovi su životopisi isprepleteni mnogim legendama, a povijesnih podataka je vrlo malo. Budući da se radi o vjeri, u njoj nam je ionako potreban odmak od suhoparnih povijesno-znanstvenih činjenica.

---

²¹ Tekst je u prvotnoj verziji objavljen u *Glasi Bistre*, br. 20 (2011: 38-39). Za pisanje rada korištena je sljedeća literatura: Ciofori, G. (1997.) *Sveti Nikola*. HKD Sv. Jeronima; Grupa autora (2011.) *Velika knjiga svetaca*, Zagreb: Mozaik knjiga; Klaić, B. (1979.) *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: NZMH; Šimunić, M. (1988.) *Rječnik osobnih imena*. Zagreb: NZMH.

²² grč. laos=narod, običan puk u smislu nižeg staleža, suprotno i za razliku od grč. demos (u riječi demokracija = vladavina naroda), naroda u smislu onoga što danas znači politički narod; svaki muški u starogrčkoj Ateni (za razliku od doseljenika) imao je pravo ići na narodnu skupštinu i odlučivati u politici; demos danas u smislu građanin Republike Hrvatske = imati pravo biranja i biti biran, sudjelovati u politici i odlučivanju

²³ (čizme – turcizam)

Zemaljski život proveo je negdje u drugoj polovici 3. i prvoj polovici 4. stoljeća. Odlikovao se ljubavlju prema siromasima i potrebnima. Sv. Nikola rođen je u mjestu Patara u današnjoj Turskoj. Nikola je bio i biskup grada Mire pa onda kažemo kako je naša crkva, crkva sv. Nikole biskupa.

Događaj koji je siguran je onaj u kojem je sv. Nikola osigurao miraz siromašnim djevojkama i on je ušao u ikonografiju prikazom triju zlatnih jabuka. To je poznata priča o siromašnom ocu koji nije mogao svojim kćerima osigurati miraz. To su bila okrutna vremena. Ako nema miraza – nema udaje. Kćeri ostaju bez zaštite oca, on ih mora prodati, predati u “zaštitu” drugog muškarca te bi tako onda završile i kao prostitutke. Ova je vijest stigla do Nikolinih ušiju koji je vlastitim sredstvima odlučio spasiti djevojke teške sudbine. Stoga je strpao zlatnike u jednu krpu, sačekao noć i približio se zidu kuće očajnog oca i kroz prozor ih ubacio te se izgubio u mraku. Pri tome je slijedio Kristove riječi da se preporuča milostinja nesretnima ne očekujući zahvalnost na ovom svijetu²⁴. To je ponovio još jednom, za drugu kćer. Kod treće kćeri otac se pripremio i kad je Nikola bacio novac, otac ga je spremno dočeka, sustigao i povukao za ogrtač. Bacio se na koljena i zahvaljivao Nikoli. Nikola mu je zabranio da ikome o tome priča, ali sretni otac nije mogao čuvati tajnu. Tako su svi doznali za Nikolino milosrđe. Ne kaže se uzalud u Bibliji: “Ne može se sakriti grad koji leži na gori!”²⁵

Nikolu nije privlačila crkvena karijera, no upravo ovaj njegov čin bio je presudan za to da postane biskup, a uz to se veže i legenda da je Gospodin u snu javio jednom od biskupa susjednih gradova da izaberu za biskupa onoga tko na dan izbora prvi uđe u crkvu. Naravno, pobožni mladi Nikola prvi je jutrom ulazio u crkvu.

Kad je već bio biskup, neki su ljudi sudjelovali u pobuni protiv cara Konstantina i zbog toga su bili osuđeni na smrt odsjecanjem glave. Sv. Nikola je dotrčao, provukao se kroz gomilu i ponudio svoj život za njih. Nitko se nije usudio ubiti Nikolu. Kako je car Konstantin 313. dopustio kršćanstvo, sada više nije bilo opasno biti kršćanin, a i guverner, predstavnik careve vlasti u Miri, procijenio je da bi bilo zgodno u novim prilikama dodvoriti se biskupu. No, naletio je na Nikolu koji ga je počastio izrazima “lopov, oskvrnitelj, krvopija...” Današnjim jezikom rečeno, prekorio je korumpiranog političara koji je na to odgovorio da će ga tužiti caru. No saznala su se guvernerova nedjela pa je onda Nikola rekao da će tužiti njega. Ipak, trojica časnika su ga odgovorila od tužbe kako guverner ne bi stradao. Kazne u ono doba nisu bile tako “nježne” kao danas.

U to je doba i u samoj Crkvi bilo puno doktrinarnih problema i svađa te su se crkveni oci sastali na koncilu koji je trebao riješiti probleme. Nikola se i tu angažirao. U problemima koji su nastali, čak ga je i sam Konstantin strpao u zatvor, no noću su mu se ukazali Isus i Marija i oslobodili ga. Sveti Nikola je djelovao i u slučaju oluje na moru te spasio brod i putnike...

---

24 „Pazite da svoje pravednosti ne činite pred ljudima, da vas oni vide. Inače nema vam plaće u vašeg Oca na nebesima. Kada, dakle, dijelite milostinju, ne trubi pred sobom... kako to čine licemjeri da bi ih ljudi hvalili... Ti, naprotiv, kada daješ milostinju – neka ne zna lijeva što čini desnica, da tvoja milostinja bude u skrovitosti. I Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti!“ (Matej 6, 1-4).

25 Matej 5, 14.

A kako je sam sebe zvao? “Grešnik Nikola.” Eto primjera poniznosti pred Bogom.

U doba pokrštavanja, kako bi poganski narodi lakše prihvatili kršćanstvo, misionari su često kršćanske svece povezivali s lokalnim legendama. Tako su Nikolu povezali i s nekim nordijskim mitovima pa je dalje priča do nas preko SSSR-a i Rusije došla natrag kružno i pod imenom Djed Mraz. Radilo se o mitu o Odinu, naglašavajući njegovu povezanost s duhom zime i njenim karakteristikama, primjerice snijegom i imelom. Skandinavci i iseljenici protestanti iz ostatka zapadne Europe, došli su u Ameriku te tamo prenijeli priče, legende i štovanje sv. Nikole. Kad su u Americi radili reklame za Coca-Colu, unutra su ga umetnuli te mu dali izgled djedice s debelim trbuhom koji se smije “hou-hou-hou”. U Engleskoj postoji izraz Father Christmas što su kod nas preveli kao Djed Božićnjak. Možemo si postaviti pitanje zašto naši ljudi i prevodioci zapravo krivo prevode? Jer kako drugačije tumačiti da u američkim filmovima stalno čujemo “Santa Claus”, a prevodi se kao Djed Božićnjak ili Djed Mraz.

Tzv. “smisleni prijevod”? Što je Santa Claus? Djed Božićnjak? Pa dobro, poslušajte i razmislite! Što znači “Santa”, što znači “Claus”?

Gledajući televiziju vidjeli smo da ta mješavina našega Mikule, skandinavskog mita i reklame za Coca Colu, donosi darove za Božić. Kod Amerikanaca da, ali kod nas naš sv. Mikula donosi darove 6. prosinca, a za Božić mali Isusek. U nekim Hrvatskim krajevima, posebno u Dalmaciji, djeca su dobivala nekad darove na Tri kralja. Zašto sv. Nikola donosi darove za Božić? Odgovor je u nekadašnjem siromaštvu tadašnjega europskog i emigrantskog puka koji je kasnije sudjelovao u stvaranju današnje bogate Europe i SAD-a. Djecu je trebalo darivati za sv. Nikolu, pa za sv. Luciju, pa za Božić i na kraju za tri kralja. Previše je to bilo za siromašnoga polugladnog čovjeka pa su se darivanja sužavala i tako je darivanje Santa Clausa prebačeno na Božić.

U našoj crkvi sv. Nikole možemo ga vidjeti iza oltara u tri slikovna prikaza te na gotičkom prozoru-vitraju. U slikovnim prikazima možemo vidjeti priču kako daruje oca triju djevojaka, kako spašava nevino osuđenog zatvorenika te kako spašava oluju na moru. U najnovijim istraživanjima na tavanu starog farofa arhitekt Lovro Bauer pronašao je ostatak slikarije na kojemu možemo raspoznati brod jedrenjak koji simbolizira sv. Nikolu jer je on i zaštitnik pomoraca.

I na kraju, kao što smo već u početku vidjeli, sv. Nikolu u našem dijalektu od milja zovemo Mikula, a kada idemo na misu kažemo da smo bili pri Mikule. U današnje doba naš skromni i ponizni Mikula dospjel je u reklamu za bezalkoholna pića i postal simbol komercijalizacije Božića. Sasvim suprotno od njega samoga i onoga što je želio poručiti svojim životom. Eto, još jedan primjer banalnosti modernoga potrošačkog društva. On se sigurno previše ne ljuti na to, već nam se vjerojatnije smije kak smo i nakon dvije tisuće godina još uvijek bedasti, pa makar letili i u svemir... Mogli bi malo naučiti od njega i njegove poniznosti.

POGOVOR UREDNICE

Naposljetku se nadamo da smo vas uspjeti podsjetiti na radost i mir koji donose Božić i zima, na druženja i kreativnost.

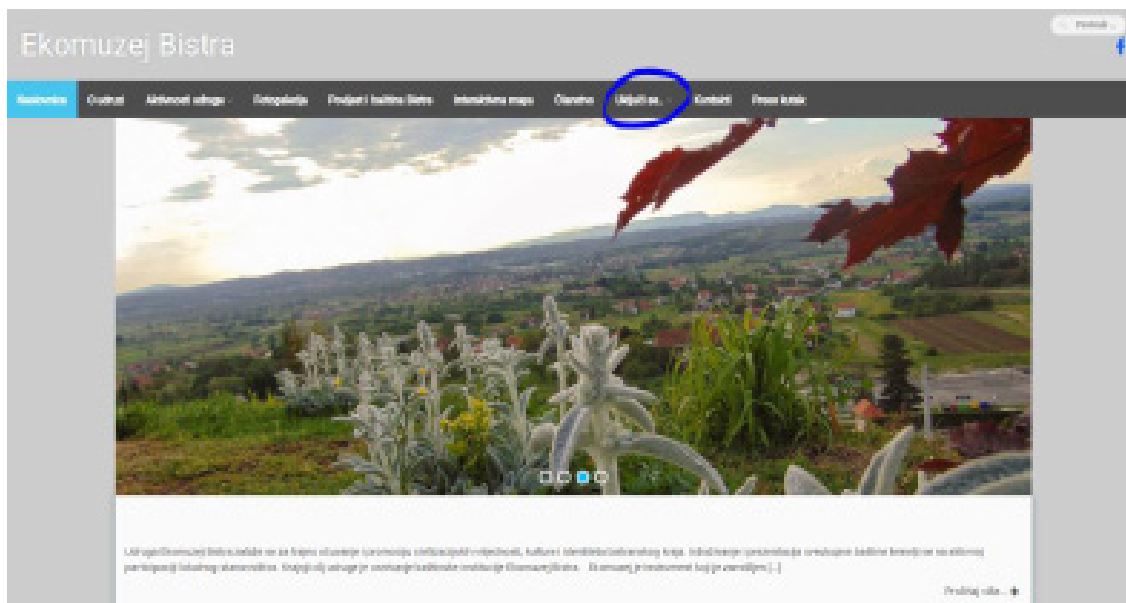
Nastojali smo uz pomoć literature i mještana Bistre ukazati na ljepotu tradicije i potaknuti, kako vas, tako i nas, da čak i u ovom „tehnološkom“ vremenu ne zaboravimo na baštinu koju trebamo čuvati. Kao Zorica Rajković još 1973., i mi smo nastojali „na razini sadašnjosti ukazati na stanje jednog dijela tradicijske kulture i na odnos prema njoj, te uz to na razvoj i nove oblike koji s tom kulturom stoje u vezi“ (str. 153). Dunja Rihtman Auguštin dala je univerzalni zaključak kojim ćemo se i mi poslužiti:

Kad s nostalgijom mislimo o Božiću u minulim vremenima onda s njime povezujemo ne samo obiteljska okupljanja nego i posebnu, neponovljivu kreativnost u urešavanju kuće i kićenja bora. Doista, u seoskim sredinama ljudi su sami izrađivali božićne ukrase za grane i drvca. Bilo je vještijih i umješnijih pojedinaca, a i onih koji su posezali za jednostavnijim rješenjima. ... Božić je ... u našim sredinama obiteljski blagdan. Koliko god se promijenila struktura obitelji, koliko god ni odnosi u obitelji ni obiteljski autoritet nisu više tradicionalni, taj blagdan još uvijek ističe obiteljsku strukturu i njezinu povezanost. (1992: 151, 153)

A mi bismo dodali – ne samo obiteljsku povezanost, već i, u našem slučaju, lokalnu mjesnu povezanost.

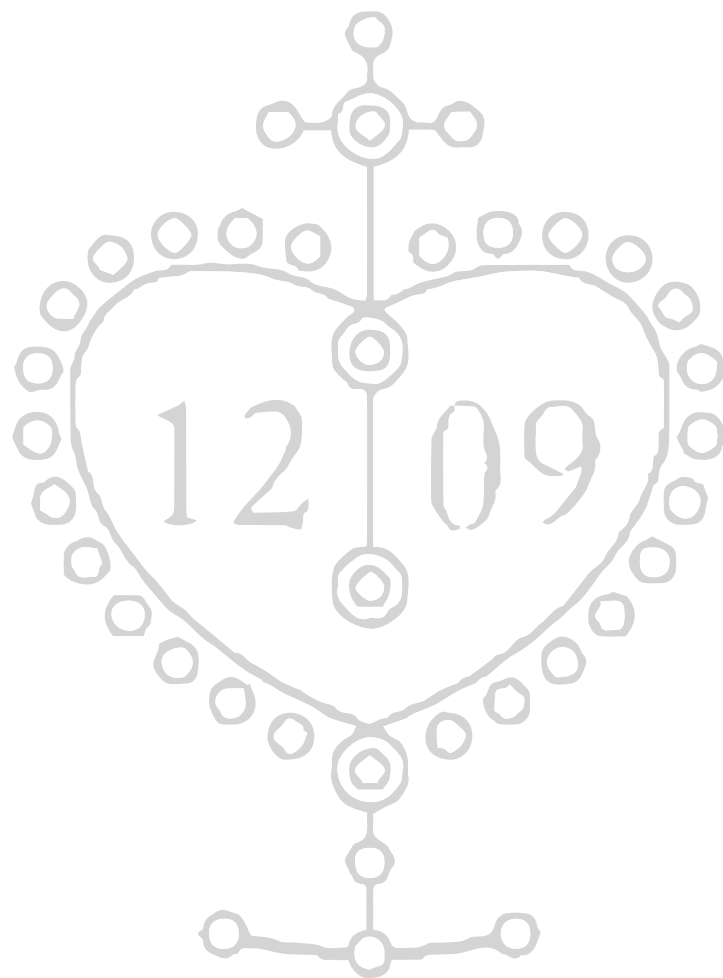
PRATITE NAŠE OBJAVE!

Internetska stranica: www.ekomuzej-bistra.hr

Stranica Facebook-a: Udruga Ekomuzej Bistra

NAPOMENA

Ova brošura nastala je u okviru Javnog poziva za provođenja Programa zaštite na nematerijalnim kulturnim dobrima Ministarstva kulture Republike Hrvatske u 2018. godini i Javnog natječaja za financiranje javnih potreba u kulturi Općine Bistra za 2018. godinu. Istraživanjem i publikacijom također smo pridonijeli odredbi 4.3.7. o očuvanju, prezentaciji i promociji nematerijalne kulturne baštine u okviru Strategije kulturnog razvoja Zagrebačke županije #kultura697 2016. - 2026.

Sretan Božić i Sretna Nova Godina!

Otto Antonini: Domaćica prostire stol
slamom ispod stolnjaka na badnjak
(Bistra, Hrvatsko Zagorje, 1940-ih).

Publikacija nije namijenjena za prodaju

barkod

ISBN: